

Rudolf Voglar

KRATKOHLAČNIK V IZSELJENIŠTVU

Kratkohlačnik v izseljeništvu

© Rudolf Voglar 2014

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

929Voglar R.

314.151.3-054.74(497.4)“1941/1945“(092)

821.163.6-94“1941/1945“

VOGLAR, Rudolf, 1937-

Kratkohlačnik v izseljeništvu : 1941-1945 / Rudolf Voglar.

- Krško : samozal., 2014

ISBN 978-961-283-195-0

276880640

Rudolf Voglar
Kratkohlačnik v izseljeništvu
1941-1945

*Našima staršema,
ki sta ves čas izgnanstva bedela
nad nami, skrbela za nas otroke
in nas srečno pripeljala nazaj
domov.*

UVOD

Leto 1941 je bilo prelomno za mnogo posameznikov, družin, celih narodov, pripadnikov določene verske skupine in drugih. Takrat se je namreč začela druga svetovna vojna. Začela se je pri nas, v mnogih državah pa se je začela že prej. Tega pa ne mislim opisovati, ker je o tem že dovolj povedanega. Tudi naša družina je bila neposredno prizadeta zaradi napada Nemčije na takratno Kraljevino Jugoslavijo in posledično zaradi okupacije izgnana za skoraj štiri leta s svojega doma. Namen imam obuditi spomine, a le na čas od dneva, ko smo zapustili dom, pa do takrat, ko smo se zopet vrnili vanj.

8

Ker je od vrnitve domov minilo 70 let, jaz pa sem bil takrat, ob vrnitvi, star 8 let, je razumljivo, da sem imel kar nekaj preglavic, da sem na osnovi raznih »indicev«⁸ obnovil našo celotno pot skozi osem taborišč – tako časovno kot po vrstnem redu. Možno je še vedno, da nisem povsem natančno opisal ne enega ne drugega. Pa to navsezadnje ni tako pomembno, ker ne gre za dokumentiranje, ampak le za pripoved o tem, kaj sem oziroma smo na tej naši kalvariji doživeli. Nekaj spominov mi je pri tem pomagala obuditi tudi sestra Ivica. Je nekaj let starejša in je bolj zrelo gledala na svet od mene in tudi vide-la kaj takega, kar so moje otroške oči spregledale. In si tudi kako reč več zapomnila. Vse skupaj je videti bolj tako, kot bi nekdo knjigo z lepo opisanim življenjem tistih turobnih štirih let raztrgal in razme-

tal, veter pa bi liste raznosil naokoli. Na meni pa je, da jih zopet zberem in sestavim v celoto. Posrečilo se mi je »najti« le del te knjige, ki bi morala biti sicer kar obsežna ...

Vsi ti spomini so morda za nekoga, ki je bil vzhodneje od nas in so ga osvobodili Rusi, nekoliko idilični, celo naivni, ampak to so moja doživljanja. Mi nismo imeli številnk na rokah in nismo imeli krematorija znotraj žice. Osvobodili so nas zavezniki Američani in ne Rusi, ki so povsem drugače ravnali z osvobojenimi pregnanci. Nam vojaki niso pobirali ur in drugih osebnih dobrin, češ, da jim to pripada, ker so se žrtvovali za nas. Pred ruskimi vojaki so morali skrivati ženske, vsaka jim je prav prišla. Rekoč: »Jaz sem te osvobodil ...« so si dovolili raznorazne grdobije. Takih izkušenj mi nismo imeli. Tudi pot domov so nam naši osvoboditelji lepo organizirali in je trajala le dva dni in ne cele mesece, kot se je dogajalo tistim z vzhoda, ki so jih domov napotili Rusi. Tam so se morali znajti pretežno vsak po svoje. Moj stric je nekje staknil voz s konjem in so se tako peljali proti domu. Ker pa so bili še vedno marsikje nemški vojaki, ki so se upirali zaveznikom, je tako kolona vračajočih se izgnancev nalletela na zasedo, od koder so se streljali. Krogle so nizko žvižgale, stric Jože, teta Ema in bratranec Jožko so poskakali z voza in se skrili v jarek, petinosemdesetletni stari ata Janez pa je ostal in pokončno sedel na »kozlu«, kot da se ga dogajanje okoli njega nič ne tiče. Ko je bilo streljanja konec, je ležal konj mrtev na cesti, staremu atu pa ni bilo nič, le pešaćiti

je moral dalje. Pa tudi sicer so imeli pregnanci različno grenke spomine. Starejši so seveda trpeli bolj, ker so bili tudi bolj izpostavljeni, ponekod so morali veliko delati in to brez plačila. Moji spomini so pač odraz tega, kar sem doživljal jaz, kot sem takrat svet videl oziroma naše življenje. Gledal sem ga pa kar se da optimistično, vedno sem našel v vsem kaj dobrega, tisto, kar je bilo pa slabega, pa jemal kot nujno zlo, del življenja, ki je takrat teklo, del vojne pač. V pregnanstvu pač nihče ni mogel pričakovati, da nas bodo ujčkali ... Imeli smo pa tudi obilo sreče, da smo pogosto naleteli na razumevajoče, lahko tudi mirno rečem dobre ljudi, tako v taboriščih, v katerih nismo naleteli na nobenega res »žlehtnega Lagerfurrerja« (hudobnega poveljnika taborišča), kot tudi izven njih. Človeško pa je, da si nekdo laže zapomni tisto, kar je lepega, grenke spomine pa hitreje izbriše iz spomina. »Pekel pa je življenje za človeka, ki ima dober spomin,« sem nekje prebral ... Od tistih dogodkov mineva 70 let. Moj spomin postaja vedno bolj luknjast, upam pa, da mi je nekaj »strani iz knjige tistega časa« vseeno uspelo zlepiti.

SELITEV

Jesen leta 1941 sem bil star štiri leta in pol. Imel sem še pet let starejšega brata Lojzeta, ki je bil v vsem moj vzornik in sem mu povsod sledil kot kužek. Bil je pač moj veliki brat. Drugi brat Niko takrat še ni dopolnil enega leta. Dve sestri sta bili starejši od mene – Marica eno leto, Ivica pa dve. Ata je hodil na delo v tovarno celuloze, mama pa je bila doma in je skrbela za nas otroke, gospodinjala in občasno pomagala kakemu kmetu, da je prislužila še ona kaj hrane. Stanovali smo v veliki hiši v vasi Čretež nad Krškim, ki je stala precej na samem. Prvotno je bila namenjena predelavi grozdja, pod njo pa so bili včasih veliki vinogradi. Hiša še stoji in še vedno ji rečejo »prešnica«, ker je bila menda v njej velika stiskalnica za grozdje in so od tu vozili mošt na zorenje drugam. Hiša je bila farovška in mi smo bili samo najemniki. Bivanje je bilo skromno, nekje smo pač morali živeti. Nerodno je bilo le to, da zaradi odmaknjenosti nismo imeli toliko stikov z drugimi otroki v vasi. Že obisk stare mame ali še več, če sem smel pri njej prespati, je bilo zame doživetje.

Lojze je hodil v drugi razred osnovne šole v Krško, Ivica pa je to jesen začela obiskovati prvega. Z Marico sva bila seveda še premlada za hišo učenosti, sva pa pridno opazovala, kaj delata starejša dva in tako sem se, če drugega ne, že tisto jesen naučil podpisati. Da se ve, kdo sem.

Bil je zadnji dan oktobra 1941. Po cesti od Trške Gore sta prihajala dva vojaka. Zelo kmalu sem se naučil besede Nemčija in nemški ter tudi kaj to pomeni. Prvič sem videl človeka v vojaški uniformi s puško na rami. Nemška vojaka. Ne spomnim se, ali sta imela čelado ali samo značilno nemško vojaško kapo. Ko sta prišla do naše hiše, sta se ustavila in verjetno koga poklicala, ker nas je veliko prišlo iz hiše. Ker sem bil vedno radoveden, sem pohitel k njima. Eden od njiju je izza zavihka na rokavu vojaškega plašča potegnil list papirja. Stopil sem na prste ob levi roki, da sem lahko videl preko komolca, kakšen papir drži. Bil je spisek imen. S prstom je drsel po njem in ko se je ustavil pri pravem primku in ga prebral, je mama začela jokati. Ne vem, kaj so se pogovarjali. Očitno je pa bilo, da so ljudje vedeli, kaj nas čaka in se že malo pripravljali na nezogibno. Že nekaj dni prej je ata odpeljal k sosеду našega psa Čujkota. Privezal ga je na vrvico, kar je bilo neobičajno, ker je bil kuže vedno prost in to mi je bilo sumljivo. Hotel sem iti z njim, pa ni maral, a sem vztrajal toliko časa, da je popustil. Pri sosеду pa sem vseeno moral ostati pri hiši, ko sta onadva odpeljala psa v gozd in se vrnila brez njega. Ko sem očeta vprašal, kje je Čujko, je samo rekel, da ga ne bo več nazaj, a je pri tem odvrčal pogled. Veliko kasneje sem razumel, da ga je raje dal na nek način »uspavati«, kot da ga, zvestega, kot je vedno bil, kar tako zapusti ... Da je ata moral nekaj vedeti, govori tudi to, da je imel tisti dan že zaklanega prašiča, v hiši pa nobenega mesarja, ki bi opravljal vsa dela okoli kolin, ki jih naš ata ni nikoli. Verje-

tno je to storil prejšnji dan sosed kot običajno. Na mizi v hodniku je bil cel kup mesa. Če bomo šli na pot, ga s seboj ne bomo mogli nesti kaj prida, razen nekaj pečenega. Ata je zato poklical vojaka in jima ponudil, naj si vzameta meso. Res sta ga vzela. Dala sta ga v torbici (prozack) in potem pokazala še na klobase, ki so visele nekje pod streho. Ata je samo zamahnil z roko. Saj vsega nismo mogli nesti s seboj. Naj vzame, kdor hoče. Vojaka sta si vzela še nekaj tistega in šla dalje obveščat druge na vasi. Bila sta le vojaka, vpoklicana, nič kriva, iz daljne Nemčije v tuji deželi. Imata nalogo, da povesta ljudem, da jih bodo naslednji dan zjutraj odpeljali od doma neznano kam. Nista bila videti hudobna. Kot da nerada opravljata to, kar delata ...

Lahko si le mislim, kako sta se počutila ata in mama, ko sta morala v enem dnevu vse pripraviti za odhod od doma. Saj ne da bi ne imeli kam dati toliko oblek in perila ter hrane za na pot. Oblačil se ve, da takrat ni bilo kdo ve kaj, to kar smo imeli na sebi pa še nekaj perila in še mogoče kaj za silo za preobleč. Problem je bil, ker je bil Lojze zelo bolan pa še brez čevljev, ker je imel, kot pač takrat običajno, samo en par in še tega takrat kot nalašč pri čevljarju. Ta problem sta rešila starša tako, da je obul mamine »takmašne«, visoko nad gležnje segajoče čevlje, ki so imeli seveda tudi višjo peto in bili tudi veliko preveliki. Veliko večji problem je bil po moje v tem, da je bil najmlajši Niko komaj 11 mesecev star, torej še v plenica. Takrat pa se še sanjalo ni nikomer o pampers plenica! Za hrano zanj je bilo malo lažje,

ker ga je mama še dojila. Plenice so bile pa platne in in teh je rabila precej, ker je bila takrat navada povijati v »štručko«, to je tako, da so bile tudi roke tesno povite ob telesu. Ker ni bilo veliko vode, kasneje med potovanjem in v taborišču pa sploh, so plenice, ki so bile samo »zmočene«, le posušili in tisti vonj po urinu je bilo povsod zaznati, kjer so imeli dojenčka.

Jaz sem bil z dobrimi štirimi leti in zaradi velike radovednosti povsod samo v napoto. V pomoč sta bili tako vsaj malo le Ivica in Marica. Cel dan in celo noč so potem pripravljali, kar se je dalo za potovanje. Vem, da je mama napekla za na pot veliko mlincev, ker so ti obstojnejši od kruha.

Naslednje jutro, 1. november 1941, nas je pričakalo v zimski podobi. Ponoči je namreč zapadlo okoli 10 cm snega. V hlevu je mama še zadnjič pomolzla kozo, ata ji je natrosil obilo krme in posodo polno vode, snel vrata in jih položil povprek čez prehod, da bi jih lahko preskočila, ko ji bo sila. Kdo jo bo pa pomolzel? Veliko kasneje sem videl, kako žival komaj čaka, da jo nekdo pomolze, ko ima polno vime. Mi smo pustili v hlevu samo eno kozico, a ne vem, kaj se je z njo zgodilo, ko smo odšli. Vem pa, da so nekateri kmetje pustili polne hleve govedi in tisti redki, ki so ostali, so kasneje povedali, kako je živina mukala, ko je ostala zapuščena v hlevih: lačna, žejna, krave še polne mleka. Naj so bili Nemci še tako natančni, za to povsod očitno niso poskrbeli.

Zadnji zajtrk. Lojze z vročino je bil oblečen, pripra-

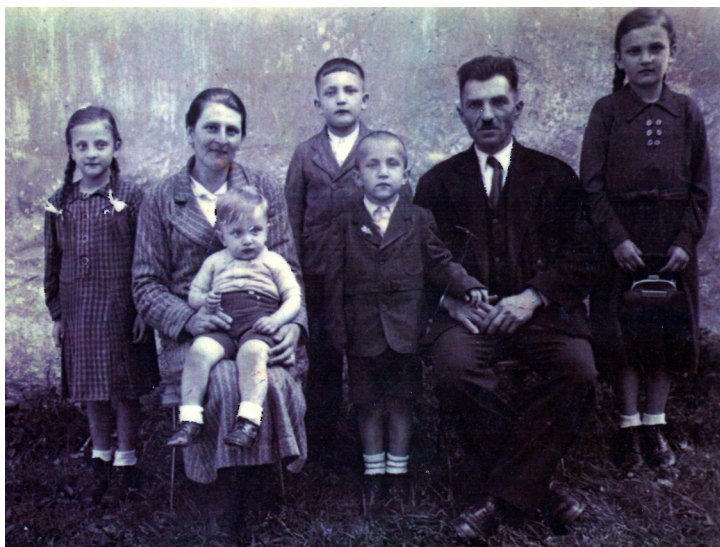
vljeni smo bili za odhod. Ata in mama sta šla spredaj, oba zelo obložena. Mama je nosila Nika in še nekaj, ata kovček iz protja in še drugega ter nekaj na hrbtu. Ivica in Marica sta podpirali Lojzeta, ki je nerodno štorkljal v maminih visokih čevljih, jaz sem racal zadaj. Bila je žalostna kolona v svežem snegu. Šli smo počasi, kot da bi vedeli, da nas dolgo ne bo nazaj. Pa smo bili še prehitro pri Podlogarjevih. Tam pri križu so bili že tudi nekateri drugi vaščani. Stara mama je prihajala po poti in je komaj hodila, ker je očitno prihajala iz svoje kleti, od koder je hotela odnesti čim več cvička s seboj ali bolje v sebi ... Oboževala je svoje vinograde, znala je prodajati svoje vino. Sedaj pa je morala zapustiti vse – dom, vino in svoje ljube trte. Dva vojaka sta jo podpirala, da je lahko hodila, ona pa je ves čas jadikovala: »Oooo, mein Weingarten, oooo mein Weingarten.« (Oooo, moj vinograd, oooo, moj vinograd). Kasneje je bilo slišati, da so mnogi vaščani svoje vince spustili iz sodov, da je steklo po tleh, češ, če ga mi ne bomo pili, ki smo ga stisnili iz grozdja, ga tudi drugi ne bodo kar tako zastonj... Tudi z Drgač je prihajala kolona z različno prtljago obloženimi vaščani. Zlezli smo na »lojtrni« voz in ko je bil ta poln, smo se odpeljali v dolino. Saj ne vem, ali so vlekli voli ali konji. Prej bi rekel, da prvi, ker so pri Podlogarjevih vedno imeli vole. Ob hlevu so imeli celo posebno ogrodje, v katerega so potisnili vola, ga privezali in potem vsako nogo posebej, ko so jo kovali, zopet dvignili in privezali. Ko sem kasneje kovanje gledal pri konju, je bilo to veliko preprosteje. Strm kolovoz, ki je sedaj že čisto zaraščen, nas je iz gozda

pripeljal na cesto, ki iz Krškega pelje v vas Cesta. V mestu smo se zbirali pri cerkvi oziroma šoli. Mislim, da so nas od tam nemški vojaki s tovornjaki odpeljali do Brestanice. Kot sem izvedel kasneje, so se nekateri zbirali pri mitnici zraven starega lese-nega mostu in so jih od tam vozili na Rajhenburški grad. Tudi ne vem, ali so nas peljali do gradu ali smo morali po strmi poti sami do njega. Bilo je toliko dogajanja, jaz prvič na poti »v širni svet«, tiščal sem se samo mame, da se ne bi kje izgubil. Zbirališče je bilo, kot sem izvedel kasneje, v opuščenih hlevih (katerih del je sedaj v spomin na tiste čase in dogodke obnovljen), vem pa, da smo bili mi, naša družina, nastanjeni v gradu, ker se spominjam pogleda skozi okno na Savo pod nami. Spali smo na velikem dvoetažnem pogradu, prekitem s slamo.

16 Tam smo bili menda kar nekaj dni, ne vem pa koliko časa. Vem pa, da smo enkrat jedli fižolovo solato z veliko čebule. To je vse, kar mi je ostalo v spominu na Rajhenburški grad.

V Nemčijo smo se odpeljali v tovornih ali, kot so jim rekli, v živinskih vagonih. V katerih vagonih smo se odpeljali v pregnanstvo je meni sicer ušlo iz spomina, Ivica pa pravi, da so bili tovorni in tudi navada je bila taka, da Nemci izseljencem niso namenjali razkošja v obliki potniških vagonov. Bo že držalo, če ona tako pravi, navsezadnje je bila starejša in najbolj resna med nami otroki. Vozili smo se en dan in prispeli v mesto v vzhodni Šleziji, ki se je po nemško imenovalo Landeshut, ker pa to področje sedaj pripada Poljski, ima kraj poljsko ime

Kamienna gora. Leži blizu severne češke meje. Naziv večjega poslopja, v katerega smo se vselili, je bil malo čuden: Betlehem.

Naša družina, fotografirana leta 1942.

BETLEHEM

november 1941 - november 1942

»Taborišče«, kamor so nas preselili, je bilo izven mesta, na robu gozda, ob velikem ribniku. Sredi njega je bil lesen paviljon, do katerega je vodil pokrit hodnik. Ob ribniku je bil ravno tako paviljon, v katerem je bilo na kup nametanih veliko miz in stolov. Stavba, v katero so nas nastanili, je imela veliko dvorano z manjšim odrom za nastopanje. Ob steni je bil še vedno delujoč glasbeni avtomat. To je bila zelo lepa omara, v kateri je bil, vsaj za moje oči, zelo velik boben, na obodu katerega so bile smiselno razporejene konice, in ko se je vrtel, je bilo slišati lepe melodije. Velikokrat smo jih poslušali, otroci pa opazovali vrteči se boben. Vsaj jaz sem bil rad ob njem, ko je s svojimi žeblički udarjal po izpostavljenih kovinskih ploščicah in izvajal značilno glasbo ... To je bila namreč prvotno plesna dvorana, cela hiša pa namenjena užitkom, bila je »hiša veselja«. Taborišče se je imenovalo »Betlehem«. Ne vem, zakaj se je tako imenovala ta hiša glede na to, kaj se je v njej dogajalo, ampak hiši se je tako takrat reklo. Morda ironično zaradi nas?

Po celotnem prostoru tiste velike dvorane in tudi na odru so bile nadstropne postelje. Med njimi so bili le ozki hodniki, komaj za srečanje. Družine z malo več nagnjenosti do Nemcev ali družine, ki so imele kakšne zadolžitve (prevajanje, pomoč pri

vzgoji otrok, morda pri kakem posebnem delu v taborišču...), so imele svoje sobe. To so bile sobice, kjer se je prvotno opravljala dejavnost, čemur je bila hiša v bistvu namenjena ...

Ne vem, s čim so zabijali čas odrasli in večji otroci. Vsi do petega leta starosti smo hodili v vrtec, ki je bil v sobi zraven kuhinje. Ena od »Freulein«, to je gospodična oz. vzgojiteljica, je bila Slovenka Dobnikova iz Krškega (iz Zatona), ki je dobro govorila nemško in nas je te govorice učila. Da nas je spodbujala, je rekla, da lahko dobimo več hrane pri kosilu – le po nemško je treba prositi. V tem vrtcu sem bil jaz najstarejši, brat Niko pa najmlajši otrok. Bilo je vse tako, kot je pač v vrtcih, vključno z obveznim spanjem po kosilu. Spali smo na zložljivih ležiščih na odeji, kar pa je bilo za mene vedno velika muka. Vem, da sem se spanja vedno bal in sem jokal že, ko sem se moral uleči na tisto ležišče. Drugi so spali, jaz pa sem se oziral na gospodično, ki je sedela pri oknu, čitala in nas pazila - ter hlipal. Moral pa sem mirovati med časom za spanje. Imeli pa smo navado v vrtcu, da smo potem, ko smo spraznili krožnik, tega poveznili na glavo. In tekmovali, kdo bo prvi (»zlata ptička«?). Pa se je zgodilo, da smo imeli že vsi, razen Nika, krožnike na glavi. Zdelo se mu je, da mora zato to napraviti tudi on. Ker pa še ni bil dve leti star, je seveda jedel počasi in je imel še skoraj vse na krožniku. Bila je nekakšna kaša in ko je krožnik poveznil na glavo, se je vsebina razlezla na vse strani. Kot bi mu uhajali možgani. Bilo je veliko smeha. Ko so našli mamo, njej ni bilo do smeha, ko

pa mu je zmila tisto kašo, ga je pa tudi ona stisnila k sebi in se nasmejala ...

Naj povem, da v tem »taborišču« ni bil režim kot v katerem za bodečo žico. Poveljnik je bil sicer oficir, bolj nizek, zaokrožen, verjetno že starejši možakar. Rad je hodil po dvorišču strumno zravnčan z rokami na hrbtu. V desni roki je pa med prsti običajno držal cigaro, ki jo je občasno ponesel v usta, povlekel, otresel pepel in – zopet roke na hrbet. Niko ga je opazoval in potem ga je začel posnemati. Hodil

Otroci v paviljonu ob ribniku

je za njim in delal enako kot on. Ljudje so to videli in se začeli nasmihati. Kar nekaj časa je trajalo, da je poveljnik ugotovil razlog. Nič se ni jezil. Celo obratno, vsakič, ko ga je videl, mu je rekel, naj mu pokaže, kako poveljnik hodi in kadi. Ko smo se po

13 mesecih odselili, je nama podaril igrače: meni lesen vlakec, Niku pa leseno kačo.

Takoj za ribnikom so morali biti veliki gozdovi, saj so mimo vozili tovari debelih in dolgih smrekovih debel. Tudi ob cesti v bližini jih je vedno ležalo veliko.

Mesto je moralo biti blizu. Slišali smo, da je tam vrtiljak, pa sva se z Ivico odločila, da se greva malo vozit. Vrtiljak sva našla in ko so se sedeži spraznili, sva midva hitro sedla vsak na svojega in zadeva se je zavrtela. Čez čas se je vrtiljak ustavil in nek možakar je začel pobirati denar. Kakšen denar? Midva sva mislila, da je pač vrtiljak tam za zabavo in se pač vozi, kdor hoče. Ko je možakar videl, da nimava denarja, naju je seveda vrgel s sedežev in napodil in nekaj kričal o pritepencih ... Domov sva šla žalostna, ker je bilo tako malo vrtenja. No, čisto malo pa sva pa le okusila ...

Od hrane mi je najbolj ostala v spominu juha z verjetno ribjimi ikrami. Mi smo rekli, da jemo žabja jajca in dejansko je bilo vse skupaj podobno žabjemu mrestu, le bolj redko in bolj slabega okusa ... Ampak izbire ni bilo. Jedli smo tisto, kar je bilo na mizi. Vem pa, da so bile vsaj enkrat na vrsti ribe, ker se mi je koščica zapičila nekje v grlu in je nikaikor nisem mogel spraviti naprej. Poskusili smo vse mogoče. Končno se je mama domislila in mi dala skorjo suhega kruha. Rekla mi je, naj ga smo malo zgrizem in potem čim debelejše kose pogoltnem. To je potem pomagalo. Kruh je postrgal koščico.

Druga jed, ki so jo menda Nemci zelo cenili in mislili s kako dobroto nas hranijo, pa je bila »Magisuppe« (magi juha), umetna juha z malo testeninami in z zelo močnim okusom po luštreku, ki ga zato še sedaj ne maram ...

Mi v vrtcu smo dobili malo več hrane pa še dodatek, če smo prosili po nemško. Ostali so pa bolj stradali in Ivica se spominja, da so otroci našli velike sode kuhanega drobnega krompirčka in druge zelenjave, ki je bila namenjena prašičem. Izbirali so

Pregnanci iz Krškega in okolice

krompirčke in jih jedli. Ko so jih odkrili, so jim seveda to strogo prepovedali.

V tem taborišču je bil z nami tudi g. Šribar, ki je imel precej slabotnega sina Lojzeka. Ker je bil izobražen (pred selitvijo je delal na davkariji), je pri vodstvu taborišča dosegel, da so mu priskrbeli ribje

olja. Ko je to dobil, je enkrat na dan zbral vse otroke, nas postavil v vrsto in nihče mu ni ušel, dokler ni pogoltnil svoje porcije – žličko ribjega olja. Tega vsakodnevnega obreda nas je bilo vedno strah, kot da nas bodo pikali z injekcijami.

G. Šribar je večje otroke, ki bi sicer morali hoditi v šolo, poskušal malo poučevati. Malo pisanja, računanja, splošnih reči, a kaj, ko je kmalu sledila selitev v drugo taborišče.

Naša mama je imela še poseben razlog, da ji je to taborišče ostalo slabo zapisano. V taborišču je bila tudi ambulanta in pri nekem pregledu je ena od medicinskih sester pri mami odkrila na hrbtu znamenje, ki ga je imela že od rojstva, na njem pa nekakšno bradavico. Najbrž je bila ta sestra ena od tistih, ki ni bila ravno hudo zavezana Hipokratovim idejam, ampak bolj ideji o arijski čistosti nacije. Nič je ni namreč vprašala, nič rekla, samo vzela je neke klešče in to bradavico kar tako »na živo« odščipnila. Ubogo mamo je tako zbolelo, da je tam padla v nezavest in veliko kasneje se je vsa bleda komaj privlekla do naših pogradov.

Pa še enkrat je padla v nezavest v tem taborišču naša sirota mama. Takrat od strahu. Bila je huda zima in dvorišče je bilo povsem zaledenelo. Možje so se postavili v vrsto in so s sekirami ter drugim orodjem razbijali led. Ivica je bila radovedna (tokrat ne jaz), kako to gre. Postavila se je za njihov hrbet, vendar preblizu in ko je eden od njih dvignil sekiro, da bi zamahnil, je zadel Ivico v obraz. Pre-

sekal ji je desno stran ust in del brade pa kri se je ulila. Ivica jo je stregla v dlan in taka se je pojavila pred mamo. Ona je verjetno mislila, da ima razbite pol glave, saj je bila Ivica vsa krvava in kri je mezela med prsti. Ko jo je videla takšno, se ji je zato zavrtilo in je padla po tleh. Ivico so potem pokrpali v ambulanti, kasneje je pa tudi od mame dobila svojo

Krški izseljenci za ohranjanje spomina

porcijo »masaže«, kot je pač bilo takrat v navadi. Vsi pa smo bili veseli, da se je zadeva navsezadnje le srečno izpeljala. Posledice so bile minimalne, lahko bi bile pa zelo usodne ...

V tem kraju smo preživeli prvo zimo, pomlad, poletje, jesen in začetek druge zime, ko smo izvedeli,

da gremo drugam.

Moralo je biti okoli miklavža, ko smo se selili na novo destinacijo. Verjetno je bilo tudi to krivo, da nama je Miklavž prinesel tista darila (od poveljnika). Niko je svojo kačo že prvi dan raztreščil med igro v veliki spalnici. Ko je tekel med posteljami in je kača opletala za njim, se je na enem od ovinkov zadela v nogo postelje. Vrvica, ki je členke držala skupaj, se je pretrgala in ti so se razleteli po prostoru. Seveda smo vse poiskali in kačo je ata zopet sestavil.

LODŽ

Lizmanstat – zima, pomlad, del poletja 1943 – »Stockhof«

Novo taborišče je bilo na Poljskem v bližini Lodža (Liezmanstadt) in se je imenovalo »Stockhof«. To so bile nekakšne vrstne hiše v dveh etažah z več stanovanji. Kot kako delavsko naselje. Takih malih »blokovi« je bilo veliko. Vhod je bil na eni strani, na drugi pa izhod na vrt. Sredi vrta je bila odprta okrogla greznica, v kateri so se zbirale fekalije iz hiš. Morda so to koristili za gnojenje in zalivanje vrtov, ker še kasneje, ko ni bilo kanalizacije, vem, da so ljudje nosili iz greznic pod stranišči »na štrbunk« vsebino na vrtove ali bližnje njive... Od vhoda se je prišlo do ozkih lesenih stopnic z vmesnim podestom, ki je nekoč kasneje prestregel Nika, da se ni skotalil čisto v pritličje, ko je padel po stopnicah. Preden smo se vselili na gornjo etažo, je mama zavrela velik lonec vode in s kropom sta potem z atom zalivala vse razpoke v tleh in v pohištvu, da bi po možnosti uničila stenice, golazen, ki nam je ponoči pila kri in nam ni pustila spati. Te so nas spremljale skoraj povsod, kamor smo se selili. S temi smo imeli neprestane bitke, kasneje tudi z ušmi.

Uši. To je bila velika nadloga, ki se je skoraj ni bilo mogoče znebiti zaradi pogojev, ker čistoča pač ni

bila taka, da bi se lahko z njo hvalili. Taborišča med vojno nimajo na pretek kopalnic. Kljub vsemu temu je bilo sramotno imeti uši in vsak je skrival, če je nosil na sebi te neljube goste. Mama je pripovedovala, kako nerodno se je počutila v neki lekarni. Ko je tamkajšnjo prodajalko vprašala, če ima kaj zoper uši, je ta najprej pogledala v mamine lase, preden je odgovorila in jo postregla. Mama je rekla, da bi se najraje ugreznila v tla, tako ji je bilo nerodno, ker so

Naša bivališča v Lodžu

bili tam tudi drugi ljudje.

Najpomembneje, kar se je v tem taborišču zgodilo, je bilo rojstvo sestre Helene. Rodila se je v tamkajšnji bolnišnici. K nam je prišla stara mama, ki je bila verjetno v taborišču tam kje blizu in je imela z našimi starši stike. Z Ivico sta šli obiskat mamo

v bolnico. Obeh je bila zelo vesela. To ve povedati Ivica. Kako tudi ne, ko pa je bila tam med samimi tujimi ljudmi. Tudi, ko so prinesli Helenco iz bolnice, je bila zraven stara mama. Okoli male dojenčice je bila velika gneča. Ne vem, od kod se je nabralo toliko ljudi in kdo vse so to bili. Prihoda nismo počastili s pijačo, ampak je vsak dobil kocko sladkorja, pokapljano z neko dišečo tekočino (Hoffmanove kapljice?). Stara mama je bila pri nas nekaj dni. Ko je odšla, je v tujini nismo več srečali. Naslednjič

Otroci smo v okolici taborišča našli tudi nekaj cvetja.

smo jo videli šele, ko smo se vrnili domov.

V tem kraju sem sicer dočakal šesti rojstni dan, vendar nanj nimam, razen rojstva Helence, nekih posebnih spominov. Čeprav enkrat ni veliko manjkalo, pa bi za vedno ostal tam. Igrali smo se v miv-

ki, kopali smo luknjo v bregu, nekakšen brlog. Ne vem, ali sem bil na vrsti za kopanje ali sem bil v luknji zato, ker sem bil najmanjši. Bila je že tolikšna, da sem se v njej lahko brez težav obračal in ven potiskal nakopano mivko. Kot lisica, ki dela rov in narine pred vhod vso izkopano zemljo. S stropa je tu pa tam visela kakšna koreninica večjih zeli ali grmovnic, kaj vem... Vrtel sem se kot v gnezdu in grebel po steni in stropu, saj mivka ni bila zelo trda. Nastrgano sem potem vedno znova porinil do vhoda, kjer so jo ostali odmetali. Počutil sem se kot ptiček v gnezdu, ali pa kot bi imel svojo sobico in gledal skozi okno v svetel dan. Bil sem s hrbtom obrnjen proti izhodu, ko je s stropa začela odpadati mivka v večjih kosih. Takoj mi je bilo jasno, da se je začel strop podirati. V trenutku sem se obrnil in pognal proti izhodu, dovolj, da sem rešil glavo, vse drugo pa je bilo zasuto in močno sem čutil veliko težo mivke, ki je pritiskala na moje drobno telesce ... Lojze in drugi so me kar se da hitro izkopali in potem sem moral obljubiti, da o tem ne bom nikomur pripovedoval. Poškodovan nisem bil, le malo prestrašen. Če se ne bi dovolj hitro obrnil in skočil k izhodu, me verjetno ne bi pravočasno odkopali ... In ne bi mi bilo treba sedaj brskati po spominu ...

Omenil sem odprto greznico sredi vrta. Rob je bil 20 ali 30 cm od tal. Bil je dovolj širok, da sva po njem neki dan z Nikom hodila za kratek čas. Ker je bil bratec star komaj dobri dve leti in je slabo lovilo ravnotežje na ozkem betonu, ni bilo drugega pričakovati kot to, da bo padel v greznico. Skočil

sem bliže k njemu, ga zgrabil za roko in začel klicati na pomaganje. Niko je ležal na hrbtu v vsej tisti umazaniji in stoično čakal na rešitev. Sam ga nisem mogel izvleči. Pomoč je prišla kmalu in porabljene je bilo veliko vode, da je bil spran ves tisti smrad.

Ivica in Niko pozirata

Mene seveda ni nihče hvalil, ker sem ga tako požrtvovalno držal nad površino in nad vsem tistim, kar pač priplava iz stranišč, ampak sem se naposlušal, kako sem pazil na bratca ... Ker se je Helena

rodila 22. maja menim, da smo bili tam do poletja oz. še poleti.

Mi nismo bili kazenski pregnanci ampak prebivalci krajev, iz katerih so nas izselili, da so naredili prostor drugim, Kočevarjem. V Nemčijo oziroma v kraje, ki jo je nemška vojska zasedla, smo bili preseljeni, da se sčasoma ponemčimo, asimiliramo. Tako so nas sedaj selili proti vzhodu, sočasno s tem, ko je tudi njihova vojska prodirala proti Moskvi. Kako naj bi to točno izpeljali, pa ni vedel nihče.

BRESLAU

Wroclaw – poletje, jesen 1943

Naslednje taborišče je bilo še vzhodneje, in sicer v Wroclawu (Breslau). Ta kraj mi je ostal mnogo bolj v spominu, čeprav sem bil le nekaj mesecev starejši in prepričan sem, da bi ga prepoznal, če bi se vrnil tja in če se kraj ni bistveno predrugačil. Vsaj tisti predel okoli stavbe, kamor so nas nastanili. Tu se je vse dogajalo na manjšem prostoru, vse je bilo bolj skoncentrirano. To taborišče je bila v bistvu večja večnadstropna stavba na pravokotnem dvorišču, ki ga je obdajal visok zid. Ta je mejil na pokopališče. Stavba je bila vsaj 50 m od ceste, h kateri je vodila ozka dovozna pot tudi z visokim zidom ob straneh. Ko je prišel človek po dovozu na dvorišče, se je znašel na večjem prostoru, levo od njega je bila pa stavba, v kateri nam je bilo usojeno nekaj časa bivati. Sredi dvorišča je bil drog z zastavo. To smo zjutraj s pesmijo »Die Fane hoch ...« (Dvignimo zastavo ...) dvigovali in zvečer spuščali. Do vhoda se je prišlo po nekaj stopnicah. V hodniku so prva vrata na levi vodila v veliko učilnico, v kateri smo bili otroci vseh starosti ob predpisanih urah. Soba, v kateri je spala naša družina, je bila na desni strani (prva ali druga soba?), pred oknom pa je rasla jablana, na kateri je bilo kar nekaj sadežev, ki so že zreli in po katerih so se nam cedile sline. Vsi so pa vedeli, da so ti sadeži prepovedan sad in

prihranjeni za poveljnika taborišča, oficirja invalida s pohabljeno nogo. Ta jih je res hodil vsak dan gledat, kako rdečijo in zato je bil razumljiv njegov bes, ko neko jutro na drevesu ni bilo niti enega sadeža. Prvi krivec je bil seveda naš ata (in moški, ki je tudi bival z družino v tej isti sobi), a sta ga uspela prepričati, da nimata nič s tem. Jeza je trajala kar nekaj časa. Sicer pa ta oficir niti ni bil tako slab in se je dal prepričati, če je bilo treba. Lahko bi se reklo, da je bil dober človek.

Ivica pravi, da je bilo za otroke, ki so bili dovolj stari, urejeno obiskovanje šole. Šola je bila manjša, bilo je malo otrok in so bili menda lepo oblečeni. Med njimi so se slabo počutili. Dogovorili so se, da se bodo delali neumne in ne bodo znali več brati. Naslednji dan so res storili tako, se na skrivaj nasmihali in napačno prebrali posamezne besede. Poslali so jih domov, a so odkrili zaroto in morali so še naprej obiskovati tisto šolo. Ostali čas so se skupaj z nami, manjšimi otroki, zadrževali v veliki učilnici v naši stavbi.

Kot sem omenil, smo bili v učilnici otroci vseh starosti. Težko nas je bilo krotiti in tako je »Freulein« komu pripeljala tudi zaušnico ... Ko je bil take dobrote enkrat deležen tudi brat Lojze, ji ni ostal dolžan in ji je zabrusil: »Sedaj me vi tepete, kmalu vas bomo pa mi.« To je razumela po svoje in takoj povedala poveljniku taborišča. Ker sta tisto Lojzetovo grožnjo povezala s fronto, ki se je tisti čas opazno hitro pomikala v Rusiji nazaj proti zahodu, kar je

bilo jasno označeno na velikem zemljevidu na ste-
ni, kjer so odrasli z risalnimi žeblički označevali,
kje so bitke (radio je bil na razpolago, poročila pa
tudi), sta to razumela kot posebno grožnjo. Nemci
so bežali pred Rusi. Razumela sta, da Lojze misli,
da bodo kmalu Rusi prišli in takrat jo bo lahko on
tepel. Lojzeta je dal zapreti v klet v drvarnico in
shrambo za premog. Ta prostor seveda ni bil prire-
jen za »zapor«, saj se je ključavnico dalo odpreti od
znotraj s tanjšo deščico, tako da ni bilo težko »uiti«.
A težava je bila drugje. V tem taborišču je bil tudi
g. Šribar, ki je dobro govoril nemško in mama ga je
prosila, da je šel z njo do poveljnika. Dopovedovala
sta mu, da Lojze ni mislil na fronto in na pomoč Ru-
sov, da bi lahko premikastil »Freulein«, ampak na
to, da bo kmalu zrastel, da bo kmalu velik in mo-
čan in ji bo tako lahko vrnil klofuto ... Nekaj časa
je trajalo, a ji je le uspelo, da je spustil Lojzeta iz
»ječe«. To taborišče ni bilo kazensko, ampak name-
njeno ponemčenju Slovencev. Ko pa se je kdo ka-
korkoli politično pregrešil, se je lahko hitro znašel
v kakem kazenskem taborišču za bodečo žico, kjer
je bil bistveno strožji režim, velikokrat tudi usoden
... In takšna usoda bi nas lahko zaradi Lojzetove
jezičnosti doletela. Pa še sedaj ne vem, na kaj je v
resnici mislil s tistim, da jo bo kmalu on tepel. Kot
enajstletnik se politike gotovo ni šel ...

Ob raznih priložnostih smo večkrat videli korakati
po cesti nemške vojake, ki so odhajali (na vaje, na
fronto, na železniško postajo, od koder so odhajali
na fronto ali samo v oddaljene zasedene dežele). Ko

so korakali, so večkrat tudi peli, najbrž za korajžo, del pesmi mi je ostal v ušesih: ... links und rechts und links und rechts, schaut meine liebe Madl aus dem Haus heraus, wir, wir, wir maschieren geradeaus – nach Moskau – links und rechts ... (... leva in desna, leva in desna, iz hiše me gleda moja ljuba deklica, mi pa korakamo naravnost proti Moskvi, leva in desna ...). Ampak tisto »proti Moskvi« je bilo navrženo tako vmes in ni spadalo k pesmi. Kasneje, ko so bežali pred Rusi, so med korakanjem peli to isto pesem, le brez tistega »proti Moskvi«. Pa bolj žalostno so peli ...

Od vsega je bilo verjetno za odrasle najhuje nič delati. Ne vem, s čim so si krajšali čas. Tisti, ki so kadi-
li, so trpeli Tantalove muke, ker niso mogli priti do tobaka. Prekopali so vse slamarice in poiskali vsak list osata ali druge suhe zeli in to potem zrezali, zavili v časopisni papir in puhali ... Da bi vsaj malo skrajšali dan, smo imeli po kosilu vsi obvezno spanje. Starejši fantje, včasih je bil tudi Lojze med njimi, so ta čas izkoristili za to, da so se izmuznili preko zidu iz taborišča v mesto in tam bodisi pohajkovali brez cilja, bodisi šli v živalski vrt ali kam drugam v mestu, ki je nudilo obilo priložnosti za doživljanje. Ozek izhod na cesto je namreč budno čuval nekak »hišnik«, tudi izgnanec, ki je pač dobil to zadolžitev. Pisal se je Mlekuž ali pa smo mu samo tako rekli. Vedno je imel pri sebi žičnate grablje, s katerimi je urejal dvorišče in naganjal strah v kosti nam otrokom ... Fantje, ki so uspeli uiti, so take izhode izkoristili tudi za to, da so po tleh pobrali vsak ogo-

rek (čik), ki so ga našli in to dali svojim staršem, stricem ... Ti so na to vedno komaj čakali in potem delali kupčke tobaka iz razdrtih čikov, mešali s travami, trgali časopis v primerne lističe, zvijali in se prepuščali blaženosti ...

Kot popoldansko zabavo so si fantje izmislili poka-nje s karbidom. Ne vem, kje so ga dobili. Konzerve ni bilo težko najti na bližnjem smetišču. Mesto za poka-nje po moje ni bilo pametno izbrano (ali pa ravno za to, kdo ve?), ker so to delali na zadnjem dvorišču ravno pod oknom pisarne poveljnika taborišča v zadnjem nadstropju. Konzerva je ime-la na dnu luknjico. V tla so skopali tako globoko luknjo, kot je bila visoka konzerva, na dno luknje so položili košček karbida, nanj pljunili, da je začel nastajati aceten, in ga hitro pokrili s konzervo. Lu-knjo na konzervi je »pirotehnik« tiščal, zasipal konzervo, po krajšem času prst odmaknil in z ognjem na daljšem svitku papirja prižgal izhajajoč plin. Vž-gal se je seveda tudi tisti v notranjosti in – je počilo. Eksplozija plina je seveda vrgla konzervo visoko v zrak. Po nekaj ponovitvah je tudi poveljnika zani-malo, kaj se dogaja pod njegovim oknom. Menda ja niso Rusi že tu? Imel je smolo, da je počilo ravno ta-krat, ko je pomolil glavo skozi okno in tista nesreč-na konzerva je kot nalašč letela izredno visoko in ravno v pravo smer, tako da ni veliko manjkalo, pa bi ga zadela v nos. Dobro je, da je fronto »skoz dal« in je imel dobre reflekse. Glavo je hitro umaknil, ko je videl leteti »projektil« proti sebi. Kot dobro šo-lan nemški oficir je šel takoj v protinapad. V nasle-

dnjem trenutku se je oglasil rafal trdih, odsekanih nemških besed na zaključek katerih ni nihče čakal. Pokanja potem ni bilo več. Vsaj ne, da bi jaz vedel.

Od izhoda na levo in potem na drugi strani ceste je bilo malo pod cesto nogometno igrišče. To je bilo vse kaj drugega kot pesek na dvorišču okoli naše stavbe. Trava je bila lepo na kratko pokošena, mehka, zelena odeja. Užitek je bilo po njej skakati in se preganjati z bosimi nogami. Tja nas je vzgojiteljica vodila, da smo se igrali. Vedno mi je bilo hudo, ko smo morali nazaj na tisto dvorišče in med zidove. Na drugi strani igrišča je bilo tudi veliko smetišče in odlagališče neuporabnih reči in tam smo našli otroci veliko zavrženih igrač, ki pa so bile za nas dragocene kot svetinje. Ob igrišču so rasli grmi bezga in jagode so bile ravno prav zrele, da so bile sladke in dobrega okusa. Vprašali smo nemško »tršico«, če so užitne in ona je pritrdila. Ne vem, kako je bilo z drugimi, za sebe vem, da mi je bilo potem slabo, da sem bruhal in da mi bezgove jagode še sedaj smrdijo. Vem, da so zelo uporabne, da bi pa bile surove primerne za uživanje, mi pa ni znano.

Na tistem nogometnem igrišču, ki je bilo blizu našega taborišča, smo se otroci včasih igrali tudi sami brez nadzora stroge vzgojiteljice. Mogoče je bilo to samo ob nedeljah. Enkrat se je zgodilo, da je prišla skupina tujih dečkov. Ne vem, ali so bili to domačini Poljaki ali otroci nemških družin, govorili so vsekakor nemško. Med njimi je bil plavalasi dolgin, ki je vsem razkazoval svoje orožje – revolver z

bobenčkom, v katerega je kasneje vložil »naboje«. Ker so mi oči ves čas visele na tisti igrački, nisem opazil, kako je prišlo do tega, da bomo izpeljali bitko eni proti drugim do slavne zmage ali bridkega poraza. Meni je bil še vedno pred očmi le tisti dolgin s svetlim revolverjem in bil sem prepričan, da nimamo proti njim nobene možnosti na zmago. V svoji zagledanosti v nekaj tako nepojmljivega, kot je »pravo orožje«, sem pozabil na tisto, kar so skrivali naši fantje v svojih žepih. To pa so bile lepe, doma izdelane frače. Mislim, da tamkajšnji fantje takega orožja niso poznali. Primernih rogovil se je našlo v grmovju, starih čevljev za košček usnja tudi na smetišču, guma je pa bila tako najboljša tista od kozarcev za vlaganje. Le stara ni smela biti. Da se je pa vse to dobilo, je skrbela skupina starejših fantov, ki se je v vsem dobro znašla. Ko sta se skupini razmaknili na primerno razdaljo in poiskali zaklone, se je »bitka« začela. Z nasprotne strani je poletelo nekaj krepelc, manjših palic, predvsem je pa začelo pokati. Seveda se je takoj pokazalo, da samo poka, da je tisto strašno orožje le plašilka. Naši fantje so bili bolj konkretni. Zapele so frače. Odgovorili so s salvo drobnega kamenja. Tega so imeli v žepih vedno nekaj na zalogi, municijo pa smo dopolnjevali mi mlajši s tem, da smo jo iskali in prinašali »iz zaledja«. Domači dečki so kmalu priznali premoč in pobegnili. Naša zmaga je bila popolna.

Kako so nam pripravljali hrano v tej hiši, ne vem, smo pa jedli za eno mizo skupaj z drugo družino, ki je imela tudi toliko otrok, kot je bilo nas. Nas otroke

ni brigalo, kdo nam bo kuhal, važno je bilo, da smo se kakorkoli nasitili. Zjutraj smo vedno sitnarili, da dobimo premalo sladkorja. Mama iz druge družine je našo podučila, kako naj naredi: »Daj jim žlico in naj si vsak vzame kolikor hoče. Prej bo sladkorja zmanjkalo, prej bo mir«. Vsaka družina je namreč dobila tedenski paket hrane in s tem je bilo treba racionalno gospodariti. Sosedo so že šli skozi to šolo in njihovi otroci so pohlevno čakali na svoj obrok, čeprav skromen. Mi smo poskusili »zajemati z veliko žlico«, a smo hitro spoznali, da zaloga prehitro kopni. Poslej smo tudi mi zaupali mamini razsodnosti in morali biti zadovoljni s tistim, kar smo dobili v skodelo.

V mestu je bil velik živalski vrt in tja me je nek dan peljala Ivica. Bilo je več velikih paviljonov s polkrožno streho, v katerih so bile kletke z raznovrstnimi manjšimi živalmi, velike so bile pa na prostem. Spominjam se velikega slona, priklenjenega za nogo na verigo, ki se je neprestano na mestu prestopal tako, da je imel pod nogami že kar opazne jame. Med velikimi živalmi in potjo za ogledovanje je bil globok jarek in nobene ograje. Na vse te živali sem se spomnil in mislil nanje veliko kasneje, ko smo bili v drugem kraju in sem slišal, da je bil Breslau bombardiran ...

Sredi pokopališča v bližini našega bivališča je stalo veliko drevo, kateremu se je eden od vrhov sušil. Na njem sem večkrat poslušal žolno, ko je sprožala svoje rafale, ko je iskala črve v lesu. Mislim, da je

imela na istem deblu tudi luknjo z gnezdrom, ker sem jo večkrat videl, kako je poniknila v luknji in se čez čas spet prikazala. Ne vem, zakaj mi je padlo na misel, da je to čarovnica in čisto sem bil obseden s to mislijo ter neprestano oprezal, kdaj bom zagledal to presneto coprnico ob tisti luknji ... Imel sem pač bujne privide ...

Tudi tu so bile stenice velika nadloga. Zanimivo je,

Prvoobhajanci v taborišču

da jih podnevi ni mogoče nikjer najti. Če pa je kdo ponoči prižgal luč, so zelo hitro švigale sem ter tja in iskale razpoke, da se skrijejo pred svetlobo. Tu problema niso reševali s kropom, ampak so z lepilnim trakom zatesnili okna in vrata in potem v sobo spustili nek plin. Po določenem času so vrata

»odpečatili«, sobo prezračili in pripravljena je bila za bivanje, dokler ni bila zalega stenic zopet tako nadležna, da ni bilo več možno prenašati nočnega pikanja in so postopek ponovili ...

V tem taborišču so nekateri otroci šli tudi k prvemu obhajilu. Ne vem, kako so to organizirali, mislim pa, da so se povezali s še kakšnim drugim podobnim taboriščem in zbrali godne otroke za ta obred. Ne vem niti, kje je obred bil, v kateri cerkvi. Vem, da so se potem slikali pred vhodom v našo stavbo. Pri obredu je bila tudi moja sestra Marica in po sliki sodeč tudi bratranec Jože.

Tu smo se kar nekako privadili živeti in tudi s poveljnikom ni bilo nobenih problemov. Je bil razlog za selitev v drugo taborišče približevanje ruske fronte? Kdo ve.

BISCHWITZ

nov.– dec. 1943

Sem smo prišli v pozni jeseni leta 1943. To je edino taborišče, za katerega ne vem natančno, kakšno je bilo poslopje. Tu smo bili le dober mesec. Zdi se mi pa, da je bil to nekakšen star grad na položni vzpetini blizu potoka, ki je vijugal po ravnini pod njim. Vem pa, da je bila takrat huda zima. Snega ni bilo veliko, potok pa je bil zaledenel in po njem smo se drsali. Led pa ni bil povsod. Na okljuki, kjer je bil na zunanji strani tok vode močnejši, voda ni zamrznila. Kot da ne bi bilo dovolj drugega, je naš Lojze ravno takšno mesto našel, da je preizkušal, do kod je led dovolj trden ali pa je prav na tistem mestu hotel prečkati potok. Že od daleč je bilo videti, da ob nasprotnem bregu ni ledu, ampak da v ozkem pasu teče voda. Lojze je menda mislil, da bo tisti res ozek pas z lahkoto preskočil. Skoraj je že dosegel drugi breg, ko se mu je vdrlo pod nogami. Uspel se je še pognati naprej in zagrabit za suho travo, a se je vseeno do vratu potopil v ledeno vodo. Bil je hitro, malo tudi s pomočjo drugih, iz vode. Ne da bi potem veliko razmišljal, jo je ucvril domov. Tam ga je mama seveda kar se da hitro slekla, ga tako in drugače zmasirala in dala v posteljo, da se je segrel. Ker je imel naduho, je imel veliko srečo, da se ni prehladil.

To taborišče sem si predvsem zapomnil po tem, da sem v njem prvič videl Miklavža. In parklja seveda, ki pa so mu tam rekli »krampus«. Saj se ne spomnim, da bi kdaj kaj posebnega počeli za miklavža. Mogoče nam je kdaj prinesel kaj suhega sadja, orehov, kakšno jabolko (je bilo takrat za miklavža, ko sem dobil igračo?). Da bom videl v belo oblečenega moža z visoko kapo, na kateri se je svetil lep rumen križ, si nisem mislil. Pa še dva črna peklenščka sta plesala okoli njega in ropotala z debelo verigo. Živa groza. Kar tresel sem se. Stiskal sem se za mamo, se krčevito držal za njeno krilo in nobena dobrot, ki so jo od ne vem od kod pričarali, me ni zvalila pred obličje moža v belem, čeprav sta se parklja uvidevno umaknila precej stran. Za čuda pa Niko ni pokazal nobenega rešpekta do črnih rogačev niti ne do Miklavža, kot da se vsak dan vidi z njimi. Naivni mali otročiček pač še ne ve, kaj vse lahko parkelj naredi ...

Tu smo bili najmanj časa, menda samo mesec ali dva. Od tu so nas pa prestavili v taborišče, ki je zaslužilo svoj naziv.

WEBELSBURG

jan.–začetek poletja 1944

Po iskanju obstaja grad Wewelsburg, toda to, v kar smo mi prišli, gotovo ni bilo podobno nobenemu gradu. Možno pa je, da je ležalo to taborišče v bližini mesta Grassau, ker imam dokument, v katerem sta imeni mest Landeshut in Grissau, ki sta ju verjetno starša omenila kot kraja izselitve in slednjega iz Grassau preimenovala v Grissau. Ne vem. Mnoga takrat nemška imena so se po vojni preimenovala nazaj v prvotna. Grassau leži pa jugovzhodno od Munchna in je možno, da so nas umaknili z vzhoda pred prodirajočo rusko armado bolj zahodno in ne vem, zakaj nas niso pustili na enem mestu kot večino drugih, čeprav so jih veliko osvobodili ravno Rusi.

To taborišče je bilo pa takšno, pred kakršnim nas je bilo strah in s kakršnim so nam grozili, če ne bomo tako v redu, kot je treba. Bile so nizke barake v vrstah. V baraki je bil en sam prostor, v njem pa pogradi v dveh etažah. Na sredini je stala peč, železna cev je bila speljana navzgor skozi streho. V stenah barake je bilo veliko špranj, skozi katere je pihalo. Zopet so bili veliki problemi s stenicami, ki se jih ni dalo uničiti in zaradi katerih smo vsi trpeli. Zjutraj smo bili vedno vsi popikani. Okrog taborišča je bila visoka žičnata ograja, na sredini pa nekak ribnik,

preko katerega se je v loku pel lesen most. Pravili so, da je v vodi pod mostom veliko mrtvih. Tako so se pogovarjali. Je bil to samo strah ali domišljija ali se je v preteklosti res kaj grozljivega tam dogajalo, tega ni nihče vedel. Govorilo se je tudi, da je elektrika v bodeči žici ograje. Mislim pa, da takrat, ko smo bili mi v tistem taborišču, elektrike v ograjo niso spuščali, ker bi moj ata gotovo nastradal, če bi bila ograja pod napetostjo.

V našem taborišču ni bil tako strog režim kot v koncentracijskih. Ne vem, kako je bilo druge dni, a vem, da so ljudje ob nedeljah lahko šli iz taborišča. Hrana smo dobivali iz skupne kuhinje. Tisto, kar smo dobili na krožnik, je bilo komaj užitno, največkrat nekakšna koleraba v juhi. Enkrat tedensko smo pa dobivali nekaj margarine na osebo in kruh (ne vem, če tudi tega za cel teden) in s tisto margarino je bilo treba gospodariti 7 dni. Imam pa še sedaj pred očmi starejšega možaka, ki je svojo margarino, ko jo je dobil, vedno znova, sede na spodnjem pogradu, dal ob sebi na papir, vzel nož in kruh in toliko časa užival, dokler ni margarine zmanjkalo ... To je bila naša hrana, a za priboljške se je bilo treba znajti. Ko se je toliko otoplilo, da povrhu zemlja ni bila več zmrznjena, se je naš ata ponoči splazil pod žico iz taborišča in ker so bili okoli njega smrekovi gozdovi, je poiskal mlado smrečje in več ali manj z golimi rokami in žepnim nožem pulil tanke koreninice, ki jih smreke običajno razpredajo tik pod površjem zemlje. Tako nabrane koreninice in ustrezne palice, ki jih je tudi poiskal v grmovju, je pretihotapil nazaj

v barako in skrtil pod posteljo. To je bil material za pletenje košar! To delo je obvladal, saj je zrasel na kmetiji, kjer so take reči izdelovali doma. Koreniniče je olupil in nastal je lep, svetel prožen material za pletenje. Iz palic je napravil primerno ogrodje in začel plesti. Bil je le en problemček – baraka je morala biti vedno urejena, čista, pometena. Zato je vedno, kadar je ata plel košaro, mama stala z metlo ob njem in ker smo bili mi čisto v kotu barake, skoraj diagonalno od vhoda, je lahko vso nesnago hitro pometla pod posteljo, če se je pojavil kdo pri vходу, ki bi utegnil kontrolirati čistočo barake ali karkoli drugega v njej. Pod posteljo pa tako ni nihče nikoli nosa vtikal ... Ko je bila košara narejena in je bil dovoljen izhod, je šel nekdo z njo med okoliške kmete in jo poizkušal zamenjati za karkoli užitnega (krompir, maslo, kruh ...) Nekaj se je vedno našlo. Ne vem, kdo je vse hodil okoli kmetov, vem samo, da je bilo Ivico, ki je tudi morala nositi tiste košarice v menjavo, vedno groza teh trenutkov, ko smo se veliko kasneje o tem pogovarjali. Ata in mama sta pač sklepala, da bodo ljudje do punčke bolj milostni. Saj mogoče so bili. Ivica pa nima in ni imela za take reči prepotrebne ravnodušnosti, da bi prenesla vzvišene poglede nadutih ali brezbriznih kmetov. Tako je hodila skozi vas in nihče se ni zmenil zanjo in že je mislila, da ne bo nič s prodajo košare in se je že obrnila in šla počasi nazaj proti taborišču, ko jo je dohitel nek kmet in jo ogovoril. Povabil jo je k sebi domov, jo najprej nahranil, potem pa dal še hrane za domov. Ivica je bila vesela, da je prodala tisto košaro. Ne spomni se pa, če je šla še kdaj »trgovat«.

No, vedno pa so se le našli taki, ki so razumeli stisko in obogatili svoj dom z lepo novo košaro, nas pa s priboljškom, da smo malo popravili okus po kolerabi. Če smo prišli do krompirja, smo ga spekli na žerjavici v peči sredi barake. To je dišalo, ko smo ga razrezali in kako sladek je bil!

Zunaj taborišča je bila vrtnarija in tam je delal in urejal vrt nihče drug kot mamin sosed s Čreteža. Ženo in hčerko. Oni so si lahko kuhali sami, mi znotraj ograje tega nismo mogli. Kuhati se ni dalo na tisti peči v baraki. Naša starša sta pa dobila ne vem kje, morda za kako lepo košaro, precejšnjo vrečko testenin v obliki zvezdic. Te je bilo treba skuhati in to naskrivaj. Mama se je dogovorila s sosedom Čučnikom v vrtnariji, da bo prišla ponoči skuhat testenine. Posrečilo se ji je v trdi temi priti mimo stražarja, se umakniti globokemu strelskemu jarku, ki je tudi obdajal taborišče, skuhati dobroto in se srečno vrniti. Dodatka k običajni kolerabi smo bili vsi veseli in komaj smo čakali, da se bo mamin nočni izlet ponovil. Prvo ponovno kuhanje se je srečno izteklo, drugo pa ne. Kuhane testenine je vedno nosila na glavi, kot je bila od nekdaj vajena nositi tudi vodo v škaflu iz vodnjaka. Glavo si je zaščitila s svitkom, lonec držala z eno roko, z drugo pa tipala v temo. Sama ne ve, kako je zašla s poti, ki jo je sicer zelo dobro poznala. Zgrešila je stezo in padla v strelski jarek, lonec se je prevrnil in vroča juha s testeninami se je polila po njej, najbolj po vratu in prsih. Splezala je iz jarka in se vrnila k Čučnikovim. Sosed ni mogel verjeti, ko jo je zagledal. Začel se

je smejati in vprašal mamo, če zunaj sneži in kako to, saj je vendar že skoraj poletje. Po celem telesu je imela nalepljene zvezdice, ki so se zlile iz lonca. Takoj zatem pa je videl, da je zadeva zelo resna, še posebej, ko je zagledal trpeč mamin obraz, rdečo kožo in mehurje, ki so že začeli rasti na vratu in drugod, kjer je vroča juha najbolj poparila mamo. Nujno je morala k zdravniku. Ambulanta je sicer bila v taborišču, samo kako to opravičiti sredi noči, ko ni smela biti zunaj taborišča, v baraki pa tudi ni bilo nobene možnosti, da bi se tako ponesrečila. Ne vem, kako so vse uredili. Mama je v glavnem uspešla priti nazaj v taborišče in tudi do zdravnika (ali samo do sestre), kjer so ji pomagali pri opeklinah in tudi posledic ni bilo nobenih. Vsaj tega opaziti ni bilo. Je pa to očitno ostalo skrito v ožjem krogu, ker je mama opeklino skrbno skrivala tudi pred upravitelji taborišča.

Ne vem, ali se je to zgodilo v tem taborišču ali v katerem prejšnjih. Hrana je bila vedno problem. Otroci rastejo, rabijo več kot odrasli in tudi ne vprašajo, kako hrano dobiti. Tam, kjer so bili samo odrasli, so se že nekako znašli in tudi laže potrpeli. Pri nas je bilo pa šest otrok. In nobene shrambe, nobenega polnega hladilnika, nobene babice, pri kateri bi iskal potuho, nobenega telefona, da bi v skrajni sili naročil pico na dom ... Pa sem mami v nekem trenutku, ko sem čutil veliko praznino v želodcu, enostavno rekel, da sem lačen. Tako sem pač izrazil željo telesa po hrani, nekaj najosnovnejšega v življenju, kar poveš tistemu, ki naj bi skrbel, da občutek

lakote mine. Ali ni normalno, da na novo izvaljeni ptiček v gnezdu široko razpre kljunček in čaka, da mu bo ptičja mama prinesla črvička ali pač nekaj za njegov zahtevni želodček? Ali pa teliček, ko se naveliča skakati po pašniku, pride do svoje mame kravice in si privošči porcijo mleka. Pri tem pa še buta, ne vem zakaj, z glavo v vime, kar krava potrpežljivo prenaša, dokler se ji ne zdi, da se je teliček nasitil. Šele potem ga odrine. Enostavno. Mama mi ni nič rekla, namenila mi je le dolg pogled iz globoko vdratih oči in segla z roko pod predpasnik nekam med gube ohlapne obleke. Ne vem, kaj sem pričakoval. Vedel sem, da tam ni shrambe in le iz shrambe, omare ali skrinje sem si predstavljal, da se lahko dobi dobrot. In vendar je bilo tudi v mami roki nekaj, ko jo je potegnila izpod predpasnika in jo pomolila proti meni. Ko je razprla dlan, sem na njej zagledal košček, raje rečem malo večjo skorjo kruha. Nič nisem pomišljal. Vzel sem jo in takoj ponesel v usta. Kruh je bil trd in kiselkast, kakršnega smo pač dobivali, da se je dlje ohranjal. S slino sem ga počasi mehčal in bolj glodal kot grizel in bil je neizmerno dober. Ozrl sem se navzgor v mamin obraz in zagledal solzo, ki je počasi polzela iz koticčka enega očesa, ko me je gledala. Roko mi je položila na glavo in me stisnila k sebi, tista solza pa mi je vzbujala nek nemir, ker si nisem znal razložiti, zakaj ji je hudo. Saj mi je vendar ustregla. Razumel sem jo šele veliko kasneje, ko sem odrasel ... Kolikor se spominjam pa otroci za hrano nismo pogosto sitnarili. Kot da smo vedeli, da je starši nimajo od kod vzeti. Smo se pač navadili živeti od

tistega, kar smo dobili in tudi na to, da smo bili velikokrat lačni. Težko je biti starš v taborišču šestim otrokom.

Helena ni bila stara niti leto in pri taki hrani in negi v skupni baraki je bilo pričakovati, da bo zbolela. To se je tudi zgodilo. Ne vem, kaj ji je bilo. Imela je vročino in kaj vem kaj še in nič več ji niso mogli pomagati. Samo čakali so, ali bo preživela. Dali so jo v posebno sobo, kjer je neprestano jokala, saj je vse pogrešala, posebej mamino zibanje na rokah. Marica jo je hodila tolažit skozi okno, kolikor je pač lahko z mahanjem in klici. Ker pa je bilo okno odprto, se je kar ojunačila in splezala v sobo, tam vzela Helenco v naročje in jo prinesla k oknu, kjer sta jo potem skupaj z Ivico tolažili. Marica – sama drobcena punčka – je komaj pestovala sestrico, a sta jo z Ivico le uspeli malo pomiriti. To je trajalo kar nekaj dni. Zdravniške sestre so bile tako črnogledke, da so ji že prižgale svečo ob glavici. Kaj vem, mogoče ji je ravno ta svetloba, ta majčkenni delček toplote vdihnil tisto zadnjo moč, da je premagala bolezen in preživela.

Bila je že pomlad, ko je eden od nas zbolel, dobil je ošpice. Ne vem, kdo je bil prvi, ampak naenkrat smo bili bolni trije: Lojze, Ivica in jaz. Bolnih je bilo tudi nekaj drugih otrok. Nas tri so takrat odpeljali v bolnico in smo bili skupaj v sobi, zraven pa še dva druga otroka. Marico so pripeljali kasneje in je bila v sobi čisto na drugem koncu poslopja, ki pa ni bilo veliko. Nič se ne spomnim, da bi bilo kaj

težko prenašati bolezen, vem pa, da so bile razme-
re tam, kot da smo prišli v »nebesa«, nekam, kar
sem si težko predstavljal v primerjavi z barakami,
v katerih smo sicer bivali. Pa tudi doma na Čretežu
ni bilo nič takšnega. Velika bela soba, svetla, ker je
veliko okno prepuščalo dovolj sonca. Ivica je spala
sama na postelji bliže oknu, midva z Lojzetom pa
skupaj na postelji desno od vrat. Čudovito je bilo
zaviti se v mehke, bele rjuhe in glavo zakopati v
mehko blazino. To je bilo vse kaj drugega kot sla-
marice na pogradih in grobe odeje v taborišču. Ob
postelji je bil na steni gumb, za katerega nam je bilo
naročeno, naj se ga ne dotikamo. Tega smo se držali
tako dolgo, dokler nismo bili že zdravi in nas je že
»razganjalo«. Ko sem enkrat malo skakal po poste-
lji, res ob zidu, je Lojze stegnil roko in pritisnil na
tisti prepovedani gumb. Že čez nekaj trenutkov je
»prifurjala« sestra, sicer nuna z velikim ošiljenim
pokrivalom, in naju povsem v nasprotju z njenim
poslanstvom prav grdo nadrla. Nobeno opraviči-
lo, Lojze je rekel, da sem jaz po nesreči pritisnil s
spalno srajco, ko sem stal pokonci, ni pomagalo. Za
dobro hrano, ki smo jo tam dobivali, v primerjavi s
tisto v taborišču pa sploh, je veljalo potrpeti in spre-
jeti neprijaznost tudi od takih ljudi, od katerih bi jo
najmanj pričakovali.

Da je pa vojno stanje, smo videli, ko smo neki dan
skozi okno opazovali nekakšne vaje v svetlorjave
uniforme oblečenih mlajših moških, lahko bi rekel
mladincev, ki so tekali naokoli s puškami, nekateri
z ročnimi minometi, se skrivali in merili v skritega,

navideznega sovražnika. Pogled z višine z okna je bil zelo zanimiv ...

Režim v bolnici je bil zelo strog in še k Marici na drug konec stavbe je bilo težko priti. Še najlaže je bilo ponoči, ko smo bili sami in ko je hodnike razsvetljevala le rahla vijolična svetilka na stropu. Marica je rada raziskovala po hodnikih in včasih je na take raziskovalne poti zvabila tudi Ivico, ki ni bila tako korajžna. Enkrat sta tako odkrili krožnik, poln palačink. Marica se jih je takoj lotila in komaj pregovorila Ivico, da je pojedla vsaj eno. Sestre »usmiljenke« so zjutraj takoj odkrile, da je bil ponoči nekdo sladkosneden in tudi grešnici. Hujše pridige je poslušala Ivica, ker je bila večja in ne tako zelo oslabljena, Marica je bila pa manjša in zelo drobcena pa so bile do nje bolj popustljive.

Ko vročina popusti, so verjetno vsi otroci takoj zdravi in tako smo se tudi mi počutili. Izkoristili smo vsak trenutek, ki je bil na razpolago, da smo šli iz sobe in raziskovali okolico. Z Lojzetom sva odkrila na dvorišču tovornjak in našla sva način, kako priti do njega. Zlezla sva v kabino in začela pritiskati na vse gumbе in premikati ročice, kot da je igrača. Ko je Lojze pritisnil na nek gumb, se je cel tovornjak začel tresti in nekaj se je zavrtelo. Skočila sva pokonci in eden preko drugega planila iz kabine, se skrila za nek steber in čakala, kaj bo. Ko je brat spustil tisti gumb, je tresenje prenehalo, vedela pa nisva, kaj to pomeni. Čez nekaj časa sva se zopet povzpela v kabino, Lojze je zopet poiskal tisti gumb

in sedaj dalj časa pritiskal nanj. Ko ga je spustil, je nehalo tresti tovornjak in to je večkrat ponovil in dovolil tudi meni. Tako sva se igrala in igro večkrat ponovila. Danes bi rekel, da sva se počutila tako, kot da krmiliva raketo. Seveda nisva vedela, da sva vrtela zaganjač in ker ni bilo ključa v ključavnici in s tem električnega stika, se motor ni zagnal.

Kljub boljši hrani smo vseeno kmalu pogrešali ata in mamu (mlajša brata in sestrico ne toliko, ker sta bila pač premajhna za skupno igro ali za kakšne podvige) in smo bili kar veseli, ko so nas zapeljali nazaj v taborišče in smo se zopet lahko stisnili v njun objem.

V taborišču, ne bom trdil, da je bilo to ravno v tem, sem bil vsaj enkrat tudi na kino predstavi. Bilo je prvič sploh, da sem videl premikajoče slike na platnu. Najprej je bil nekakšen »tednik«, saj so kazali govor Hitlerja, ki je, se mi je zdelo, bolj lajal kot govoril. Kazali so velike čete vojakov, ki so paradirale pred njim, njihove bombnike strmoglavce, kako odmetavajo bombe, goreča mesta, kolone ujetnikov in ne vem, kaj še vse. Najvažnejše zame so pa pokazali potem. Na platnu se je namreč pokazal Popaj s svojo Olivijo, ki jo je hrabro branil. Seveda potem, ko je pospravil svojo porcijo špinače. To je bil moj prvi film in še vedno mi plešejo tiste slike pred očmi. So pa Nemci znali – malo so kazali Hitlerja, malo Popaja. Marsikaj bi bilo na svetu drugače, če bi vloži zamenjala ...

Verjetno ni bil nihče žalosten, ko smo zapustili to

zares pusto taborišče. Vlak nas je tokrat zapeljal najdlje proti zahodu.

ELSINGEN

poletje, jesen 1944 , blizu mesta Thionville ali nem. Diedenhofen

Mislilim, da je to tisti kraj v Franciji južno od Luksemburga čisto blizu meje, kamor smo se pripeljali z vlakom. Bilo nas je zelo veliko in mnogo mater je imelo v naročju male otroke. Do taborišča je bila potem še dolga pot, ki smo jo morali prehoditi. Že na postaji pa je čakal voz s konji, ki je bil namenjen za prevoz malih otrok. Nekatero mame so že polagale svoje otroke na značilni nemški kmečki voz, ko se je razširil glas, da mislijo Nemci otroke na hitro odpeljati in da jih mame ne bodo mogle spremljati. Vse so se ustrašile, pograbile vsaka svojega, ki ga je že položila na voz in vse so raje svoje otroke dolgo pot nosile na svojem naročju, kot pa da bi jih z vozom nekam odpeljali, ne da bi bile prepričane, ali jih bodo sploh še videle.

Kraj je bil idilično podeželje. Cesta se je vila ob robu ravnine, posejane s pašniki in njivami. Na tistih pašnikih sem edinkrat videl ovčarskega psa na delu in tudi kako uspešen je bil pri tem, ko je lovil posamezne ovce, ki so se oddaljile od črede, tekal okoli nje in jih držal na kupu, pastir pa je mirno stal ob strani in samo včasih požvižgal ali poklical pridnega, razmeroma majhnega lisastega črnobelega psa. Sredi doline je bila vasica s cerkvico.

Taborišče, če temu sploh lahko tako rečem, je bilo nad cesto. To je bilo lepo urejeno naselje dvoetažnih poslopij ob cesticah levo in desno od glavne dostopne ceste, ki se je od deželne ceste vzpenjala dokaj strmo v hrib do stavbe, v kateri je bil poveljnik taborišča. Na njegovi terasi je stala tudi ročna sirena, ki jo je eden njegovih ljudi ob vsaki preteči nevarnosti divje vrtel ... Za to stavbo je bila kuhinja, kjer so pripravljali obroke za vse naseljence, hrano smo nosili v svoje bivalne prostore, tam jedli in pomili posodo. Razdeljevali so jo po abecedi. Tako se je neka družina iz stavbe, v kateri smo bivali tudi mi, preimenovala iz Vebler v Bebler, da so le prej napolnili svoj lonec. (Če bi začeli streljati po abecedi, bi bili verjetno hitro nazaj Veblerji ...)

Blizu kuhinje in stavbe s poveljnikom taborišča je bila tudi šola oziroma vrtec. Ne vem, če so večji otroci hodili v kakšno šolo, manjši smo hodili v vrtec. Tam smo se pogovarjali, igrali, poslušali pravljice, šli se razne igrice v krogu – kot se pač še vedno počne v vrtcih. Bilo pa je nekaj, kar me je v tem vrtcu vedno spravilo v slabo voljo. In tudi še kdaj kasneje. Med igranjem smo peli neko pesem, ki je imela refren: »Rudi, Rudi rajlala, rajlala, rajlala...« Bil sem prepričan, da se norčujejo iz mene. Bila pa je le navadna nemška pesmica, ki so jo prepevali otroci med igro.

Kadar smo se igrali zunaj in smo se potem vrnili v sobo, smo si morali vedno umiti roke v umivalnici, ki je bila na drugi strani hodnika nasproti naše

igralnice. Hodnik je bil zato največkrat poškopljn z vodo in na mokrih ploščicah je tako drselo, da smo se nazaj grede drsali preko hodnika. Ker smo bili bosí, to ni bilo težko. Se je pa enkrat zgodilo, da sem se med prvimi umil. Ko sem se hotel zadržati, ploščice pa so bile še suhe, noge niso zdrsnile, ampak ostale na mestu, telo pa je zaradi zaleta odneslo proti steni. Tam je bil pa radiator in z glavo sem močno udaril v njegov rob. Ker sem vedel, da se ne smemo drsati, sem bil čisto tiho, sedel sem na svoje mesto in tiščal glavo med dlanmi. Kmalu pa mi je med prsti pricurjla kri. Cel potoček. Tega pa nisem mogel več skrivati. Močno sem si presekal kožo na vrhu čela že na lasišču. Še vedno imam spomin na to. Seveda je bilo nekaj skakanja okoli mene, saj je bila miza čisto krvava. Vzgojiteljica me je odpeljala k zdravniku, potem pa pustila, da sem se šel »pocrkljat« k mami, ki se je najprej ustrašila, ko je videla velik obliž na glavi, potem pa me je le potolažila. Mi je pa poslej prepovedala drsati se po mokrem hodniku, ko sem ji razložil, kako je do nezgode prišlo.

Na področju tega naselja – taborišča so bila tudi velika skladišča, kaj je v njih, smo zvedeli kasneje.

Med izgnanci je bil tudi zdravnik in tako je v eni od stavb, v kateri je bila ambulanta, lahko prakticiral v domačem jeziku in jaz sem imel srečo, da sem bil kar nekajkrat njegov gost. Prvič mi je zakrpal čelo. Potem sem zbolel in zdravnik je ugotovil, da imam mumps in so me dolgo držali v izolaciji,

da se ne bi še kdo nalezal od mene. Vzrok za tretje srečanje z zdravnikom je bil pa najhujši in še sedaj se zgrozim, ko se spomnim nanj. Za kuhinjo je bil nizek zid in ob njem so kuharice na kup odmetavale pepel iz štedilnikov. Otroci smo bosí in v kratkih hlačah skakali vanj, ker je bilo prijetno mehko in so se noge lepo pogreznile vanj. Malo trdega oglja vmes ni motilo. Ko sva neki dan prišla s prijateljem do odlagališča, se je iz pepela še rahlo kadilo. Fino, sem si mislil, to pa ne bo samo mehko, bo še malo toplo. In je bilo res! Nisem se še do konca pogreznil, ko sem že kričal. Nič ni pomagalo, da sem bil iz tistega vročega pepela, kot bi me izstrelili. Ko sem se prijel za desno nogo pod kolenom, mi je že ostala koža na prstu. Kaj mi je drugega preostalo, kot da sem tekel domov kljub opeklinam na podplatih, med potjo pa tulil, da bi preglasil tudi sireno poveljnika, če bi bil slučajno alarm. Ne vem, kdo me je nesel k zdravniku. Samo, da sem bil hitro pri njem. Zdravnik mi je verjetno dal nekaj proti bolečini, ker me po tistem ni bolelo nič razen podplato, na katere mesec dni nisem stopil. Obe nogi, desno pod kolenom, levo pa od gležnja navzdol, mi je povil s papirnatim povojem in me odslovil. Ivica je bila potem moj tovornik in me nosila »štuparamo« na previjanje. V potankosti se tu ne bi spuščal, ampak desna noga se je grdo razcvetela in na srečo tudi lepo pozdravila, a nikomur ne bi priporočal mešati toplega pepela z golimi nogami ...

Tudi Ivica je bila v tem taborišču enkrat hudo bolna. Imela je hudo vročino in ko se je zavedla, je za-

gledala okoli sebe vse nas jokajoče. Na vprašanje kaj je narobe, jo je mama potolažila, da je sedaj vse v redu. Kasneje je izvedela, da je bilo res hudo z njo, da so ji šle kar pene iz ust in smo vsi mislili, da bo umrla.

V isti hiši kot mi je bivala tudi družina Kopina s Sv. Duha oz. sedaj Velikega Trna. Bilo je več otrok, ki pa so bili poredni. Z njimi je bila na pol slepa babica, ki so ji vedno nagajali. S fantom, tudi Lojzetom, se je naš Lojze veliko družil, ena od deklet pa je bila kasneje, ko smo se vrnili domov, Ivičina sošolka, ki pa je Ivica ni marala zaradi neprimerne obnašanja med vojno.

Je pa imela Ivica prijateljico, s katero se je veliko družila. Neki dan sta jo mahnili preko dolinice z vasico na drugo stran, kjer je bila vzpetina z velikim gozdom. Tam in tudi po drugih gozdovih so ljudje iz taborišča našli veliko različnih gob, tako da so verjeli, da domačini verjetno ne poznajo teh gozdnih sadežev. Ampak Ivica s prijateljico ni šla iskat gob. Ob robu gozda sta iskali štiriperesne deteljice in jih že precej našli, ko sta zaslišali zamolklo kruljenje. To ter šum in premikanje se je slišalo vedno bolj razločno in vedno bliže in uganili sta, da je divji prašič. Znano je bilo, da je v gozdu veliko teh živali. Pozabili sta na deteljice in zbežali v dolino oziroma sta se bolj kotalili stran od pošasti s čekani. Ko sta bili na varnem sredi polja, sta najprej zmetali stran vse najdene štiriperesne deteljice, saj sta izgubili vero v to, da prinašajo srečo.

V tem kraju je teklo življenje, tako imam občutek, dokaj sproščeno. Ne vem, kaj so delali odrasli. V jeseni, ko je bil zrel krompir, so se jezili, ko so ga morali pobirati za strojem, ki ga je vlekla konjska vprega in katerega vilice so izkopavale gomolje in jih razmetale daleč naokoli. Za druga opravila pa ne vem, da bi jih opravljali. Gotovo pa je vodstvo poskrbelo, da niso preveč lenarili, pa s tem se mi otroci nismo obremenjevali. Ob nedeljah so se pa tisti, ki so želeli, uredili, kot se spodobi za tako priložnost, in odšli v vas k maši.

Blizu je tekla znana Maginotova obrambna linija. Mi mlajši otroci smo smeli samo od daleč opazovati mogočne betonske kupole bunkerjev, starejši, med njimi tudi brat Lojze, pa so se smukali tudi med njimi in baje zašli tudi vanje in pripovedovali o mogočnih povezavah med njimi: tirnicah, dvigalih, tunelih. Mi smo samo poslušali z velikimi ušesi, ne vem pa, kaj je bilo res. Resnica pa je, da je bila to res močno utrjena meja, ki so se je še Nemci s svojim ubijalskim vojaškim strojem ustrašili in so jo zato elegantno obšli preko Belgije in zasedli Francijo. Domnevam, da je bilo naselje prvotno namenjeno ravno posadkam tistih bunkerjev in celo njihovim družinam. Še posebej, ker je bila v bližini mala dolinica z naseljem lepih hiš, v katerih so sedaj bivali nekakšni oficirji z družinami. Tako je moralo biti tudi takrat: oficirji posebej, vojaki pa v kasarnah.

Na ta kraj imam veliko spominov, ampak po tako dogem času jih je nemogoče nanizati vsaj približno

po vrstnem redu. Zato spomine navajam več ali manj, kot mi padajo na misel, nekateri dogodki pa so se zanesljivo zgodili na koncu, ker so nas potem preselili drugam.

Taboriščniki odhajajo od maše v vaški cerkvici. Oče v razkoraku.

Če je bilo toplo, smo večinoma hodili bos, sicer pa smo imeli sandale. Ti so imeli lesene podplate s pre-gibom pod prsti. Ob neki nevihti se je utrgala žica na električnem drogu in padla na železno ogrodje velike zapuščene kovinske lope. Z nje je visela žica in ko smo se kasneje tam igrali, je sestra Marica pri-jela z golo roko tisto visečo žico in z njo podrgnila po nekem železu na tleh. Frčale so iskre! Cela lopa je bila pod napetostjo in rekli so, da so Marico rešili samo debeli leseni podplati njenih sandalov.

Ker sem pa že pri elektriki, moram povedati, da sem imel v tistem času zanimive izkušnje z njo tudi jaz. Če si zamislimo kombinacijo, sestavljeno iz moje malenkosti, moje neskončne radovednosti, dveh pletilk in vtičnice za elektriko, mora vsak vedeti, da se iz tega ne bo izcimilo nič dobrega. In res se ni. Še dobro, da sem pletilki rinil v vtičnico bolj nežno, oprezno, ker sem si mislil, da je le moralo biti nekaj močnega v njej, da je segrelo likalnik. Ko me je streslo, sem pletilki spustil, da sta padli po tleh kot tudi jaz na zadnjo plat na sredi sobe. Razen, da sem nekaj časa belo gledal (od strahu najbrž), mi, hvala bogu, ni bilo nič. Gospe Elektrike se tudi poslej nisem bal, imam pa globoko spoštovanje do nje.

Ne morem se spomniti, ali je bil kak poseben razlog in zakaj je prišlo do tega, da sem prišel do škorenjčkov, ker ni bilo običajno, da bi nosili tudi tako obu-
te. Nekega dne sta me pa starša obdarila ravno s svetlimi, črnimi, nizkimi gumijastimi škorenjčki, ki sem jih bil neizmerno vesel. To je bilo za mene nekaj čisto novega, nekaj posebnega. Saj škorenjčkov nisem toliko dojemal kot novo obuvало za zaščito nog, bolj kot nekaj lepega, kot igračo, ki jo bom pokazal prijateljem, s katero se bom igral. Komaj sem čakal deževnega vremena, da bi jih obul. Bilo pa je lepo, toplo vreme in dežja od nikoder. Nisem več zdržal. Na skrivaj sem jih obul in se odtihotapil k svojim prijateljem, da sem se lahko z njimi postavljaj ... Ampak ... tam je bil velik ograjen prostor z bodečo žico, vrata v ta prostor pa so bila sneta in so ležala na tleh. Narejena so bila iz lesenih trami-

čev in tudi na gosto okovana z bodečo žico. Mi pa smo hodili po tistem ogrodju vrat, lovili ravnotežje in pazili, da nismo padli na tiste bodeče žice. Ker so bile, seveda, žice napeljane in pritrjene preko ogrodja, smo hodili tudi po njih in tako se je zgodilo, da nisem bil dovolj pazljiv in sem z levo nogo zapel v štrleč železen trn in na mojem lepem škorenjčku se je odvihal koničast jeziček iztrgane gume. Kot bi kača izplazila svoj ogaben jezik. Ko škorenj ni cel, ni več škorenj. Bil sem žalosten in bal sem se staršem pred oči, ker sem vedel, da bo huda ura. Dobro, da si človek vsega ne zapomni in tudi tega ne vem, kako se je končalo doma, ko sem se vrnil z uničenim obuvalom.

Hiša, v kateri smo bivali, je stala v prvi vrsti na levi strani, ko smo prišli po dostopni cesti in to zadnja v nizu in je mejila na travnik. Tam je ata postavil majhno kletko za zajce. Te je dobil verjetno v vasi, ko je pomagal pri kakem kmetu. Ker v hiši ni bilo štedilnika, je ata zunaj naredil zasilno ognjišče, otroci smo nabrali kurivo, mama dišečih trav, h katerim je dala kose zajca v lonec. Poleg enolične taboriščne hrane smo tako jedli tudi okusno obaro. Tamkajšnja hrana se še posebej zamerila bratu Lojzetu, ker mu je bilo po obroku, v katerem je bilo slučajno veliko »karfijole«, zelo slabo. Za slabo počutje je krivil to zelenjavo in je potem do konca življenja ni maral in če je le slutil, da je v jedi cvetača, jo je odklonil ...

In potem smo se resnično začeli zavedati, da je voj-

na.

Visoki preleti bombnikov, ki so leteli proti vzhodu odmetavat svoj smrtonosni tovor, so bili že dolgo običajni. Poslušali smo oddaljeno grmenje topov kot hrumenje med hudo poletno nevihto. Ponoči so se videli tudi oddaljeni odbliski eksplozij.

Zdaj pa smo večkrat videli tudi nizko leteče lovce. Ne vem, ali so bili nemški ali zavezniški. Eni in drugi so se vrteli po zraku. Mi smo le opazovali šviganje rohnečih ptic, ki so tudi bruhalo ogenj in za katerimi se je včasih pokadilo. Taka se je zavrtila v zraku in nekje padla na tla ... Ko smo nekoč hodili po deželni cesti pod našim naseljem, smo zaslišali znano rohnenje letalskega motorja. Med nami je bilo tudi dekle iz naše hiše, tista iz Beblerjeve družine. Bila je oblečena v živordečo obleko. Ko je zaslišala letalo, je stekla s ceste proti grmu, ki se je košatil na travniku, in od strahu glavo vtaknila vanj. Vse drugo je ostalo lepo vidno zunaj. Dobro, da pilot ni peljal po cesti, ker bi od smeha gotovo zapeljal v jarek, ko bi videl tisto zadnjico moleti iz grma. Letalo nas je res preletelo čisto nizko. Tudi mi smo se zabavali. O letalu si sploh nismo mislili, da bi nas ogrožalo. Zakaj pa? No, ponekod so tudi menda streljali kar tako po ljudeh, v filmih so že tako prikazovali ...

Nekega dne pa smo se zbudili in v taborišču ni bilo ne poveljnika ne nikogar od njegovih ljudi. Bili smo sami, pa še izvedeli smo, da so oficirji, ki so živeli v lepih hišah v bližini, tudi pobegnili in da so vse

hiše prazne. Mnogi so se že selili vanje. Tudi naša starša sta hitro zbrala na kup naše borno imetje in kmalu smo zasedli lepo vilo. Vse je kazalo na to, da so vsi prebivalci naselja vil odšli zelo na hitro, tako rekoč samo s tistim, kar so imeli na sebi. Kot da so odšli na kratek izlet. Omare so bile polne oblek, perila, posteljnine. Shramba lepo napolnjena, posoda in pribor lepo urejena, v dnevni sobi v vitrini neke čudne ure ali inštrumenti. Ko sedaj razmišljam o tem, vem, da so ljudje vse zapustili, kar so imeli, kot vsi tisoči pregnancev, ki so nas Nemci prisilno izgnali iz naših domov. Popolnoma je razumljivo, da so ljudje izkoristili priložnost, ki se jim je ponudila, da bi vsaj malo nadomestili tisto, kar so v treh letih zamudili.

Tisti oficirji in njihove družine pa niso mogli biti skriti daleč. Mogoče kje v tistem labirintu bunkerjev Maginotove linije. Zvečer smo bili otroci sami v hiši, ko so se tiho odprla vrata, ki so vodila iz dnevene sobe na teraso in v sobo se je priplazil moški, nekaj vprašal po nemško, mi pa smo ga samo nemo gledali. Odprl je vitrino, pograbil je eno od tistih čudnih ur in naglo odšel. Ko sta se ata in mama vrnila in izvedela, kaj se je zgodilo, sta bila nekoliko zaskrbljena. Smo pa vseeno v miru povečerjali in si pri tem privoščili obilo kompota, ker ga je bilo v šhrambi lepa zaloga. Lepo umiti v veliki kopalnici smo z užitkom legli med bele, mehke rjuhe na vzmetnicah prepričani, da nas ponoči ne bodo motile stenice ali bolhe, sicer tako običajne spremljevalke po taboriščih ...

Naslednji dan sva šla z bratom raziskovat okolico. Naletela sva na hišo, v kateri ni nihče bival. Spodaj je bilo zaprto, stopnice pa so vodile v zgornjo etažo, kjer sva v eni od sob odkrila bivališče verjetno visokega oficirja, nacista. Bilo je polno zastav, v omari črne uniforme, jahalne hlače, zloščeni visoki čevlji in usnjene gamaše. Ob steni je bila pisalna miza in midva sva po predalih iskala barvaste svinčnike, kak nožiček ali kaj podobnega, kar zanima fante. Razen enega rdečega in enega modrega svinčnika ni bilo nič koristnega. Nekaj žepnih malih nožičev sva našla potem drugje na nekem kupu, kjer je nekdo odvrigel staro šaro...

Ne vem, koliko dni smo uživali v tistem razkošju. Mislim, da ne dolgo. Vseeno dovolj, da sva z Lojzetom lahko šla nazaj v taborišče in sva obiskala tudi sedež poveljnika. Seveda naju niso zanimali dokumenti, ampak drobnarija v predalih in po policah. Na gornji polici omare sem zagledal nekaj, kar se mi je zdelo zanimivo in sem po policah, kot po lestvi, plezal navzgor. Ko mi je bil tisti predmet (saj ne vem, kaj je bilo) skoraj v dosegu roke, je Lojze zavpil, naj grem hitro dol, ker se je cela omara že nagibala. Takoj sem odskočil, omara je pa vseeno zgrmela po tleh. Ker nisva našla nič koristnega za naju, sva se pa spravila nad sireno na terasi in jo navijala do onemoglosti.

Skladišča, ki so bila na področju naselja, vendar pod nadzorom nemške uprave, so bila sedaj odprta. V enem skladišču je bilo po tleh in po policah,

tega se spomnim, veliko različne posode in porcelana: krožnikov, skodel, različnih lončkov za kavo in kaj vem kaj še ... Nekaj čisto drugega pa je bilo v drugem skladišču. Skladišče je bilo veliko, napolnjeno je bilo do polovice in tam do stropa z balami oblek! Resnično, obleke niso bile zložene na police ali na kupe in niti slučajno obešene na obešalnikih. Popolnoma različni kosi oblačil so bili zgneteni na kup in potem z vrvmi povezani v bale. Te so bile zložene v tem skladišču do stropa. To niso bila nova oblačila. Ta oblačila so bila nekomu odvzeta, nekomu, ki jih ni več potreboval. Verjetno tistim, ki so bili na poti brez povratka. Nas po taboriščih pa so oblačili s temi oblekami. Kdo bi vedel, od kod jih jemljejo, ko so nas oblačili. Mi nismo. Bilo je veliko kasneje, že doma v Krškem, ko je mama med pranjem svojega brezrokavnika iz neke pletenine (pa ga je prej že velikokrat oprala) za šivom pri gumbnici začutila nekaj trdega. Odparala je rob in našla enega za drugim dva bankovca po 1000 francoskih frankov, ki sta bila čisto na drobno zvita in sploščena. Kasneje smo v pleteni kapi, ki je imela podaljške preko ušes in trakove, za zavezati pod brado, ravno na mestu, kjer so bili trakovi prišiti na kapo, našli manjši prstan s polkrožnim pisanim kamnom, ki je bil na eni strani odkrušen. Ni kazalo, da bi bil kaj vreden in tudi ne vem, kje se je izgubil. Nekajkrat sem ga še videl doma v predalu, potem pa sem pozabil nanj kot tudi na tista bankovca, ki sta bila takrat po vojni že brez vrednosti ...

Okoliški kmetje so izkoristili »brezvladje« in pri-

dno praznili skladišče in pobirali tudi drugod vse in na vozovih vozili domov.

V »svoji novi hiši« smo se šli otroci sedaj, ko smo imeli vsak svoj žepni nožiček, novo igrico. Ker je bil čas, ko so zorele slive in je bilo teh sadežev dovolj, smo jih vključili v zabavo. Mi štirje »ta veliki« smo sedli okoli mize, sredi nje stresli kup sliv in se začeli igrati – zdravnike. Mi smo bili štirje zdravniki, na sredini je bila pa čakalnica s pacienti, ki so imeli vsi po vrsti trebušne težave. Ko je pacient, z našo pomočjo seveda, stokajoč prišel do zdravnika, ga je ta natančno pretipal, pregledal, izprašal in ker je kazalo, da je nekaj v trebuhu, je sledila obvezna operacija. Kot nalašč je imel vsak bolnik v trebuhu velik kamen. Ko je bil tako odrešen muk, ni bil več zanimiv, spremenil se je v posladek in že je čakal nov pacient ... Sliv je kmalu zmanjkalo ...

Vsega lepega je enkrat konec. Fronta, ki se je približala in zaradi katere so vsi vodilni Nemci pobegnili in nas prepustili same sebi, se je očitno zopet malo odmaknila ali vsaj zaustavila. Tisti oficirji z družinami so se nameravali vrniti, mi pa smo se morali preseliti nazaj v svoje staro naselje. Nekateri bolj podjetni izseljenci so si v hišah nabrali dobrin, jih dali v zaboje in nameravali odnesti s seboj. A vse je moralo ostati tam, bilo je nevarno, veliko groženj, jeze in le uvidevnosti zaradi bližine fronte so se imeli nekateri izgnanci zahvaliti, da ni bilo časa za običajne bolj rigorozne ukrepe, ki bi sledili, če se ne bi v bližini oglašali topovi. Nekdo iz našega

naselja se je pa že moral malo bolj pregrešiti, ker so ga prignali policisti. Roke je držal sklenjene nad glavo in glasno, skoraj jokaje vpil: Žena moja, moja smrt je tukaj. Po daljšem razgovoru so ga odpeljali in poslej nismo več slišali zanj. Vsaj mi otroci ne. Mi smo vedeli tisto, kar smo slučajno kje slišali. Tudi ne vem, kaj je pisalo na nekih potiskanih listih, na katerih je bilo tudi z roko nekaj pripisano, ki so krožili po taborišču. To so odrasli skrbno prebirali, se potem zbirali v gručice in se pomenkovali kot o kaki skrivnosti. Mislím, da po tistem nismo bili več dolgo tam in smo se kmalu preselili.

Na tem mestu moram povedati za dogodek, ki se ga sam ne spomnim, mi je pa zanj povedala Ivica. Ne ve, kje se je to dogajalo, verjetno pa je, da je bilo to takoj potem, ko se je fronta umirila ali celo umaknila nazaj proti zahodu in smo bili še v Franciji v Elsingenu.

Veliko nas izseljencev, celih družin, so poklicali pred neko SS-komisijo. Zbrani smo bili v veliki dvorani, zakajeni od cigaretnega dima, a brez stolov, kamor bi sedli in čakali na vrsto. Ljudje so bili nervozni in so ugibali, kaj to pomeni, saj so nekatere ljudi po zaslišanju poslali iz dvorane skozi vrata na levi strani, druge spet na desno stran. Čakanje je bilo dolgo in mučno ... Končno je bila poklicana pred komisijo naša družina. Ata je bil vidno nervozen. Kdo ne bi bil pred mizo, za katero je sedelo osem ali deset SS-oficirjev v napetih uniformah in ostrih pogledov. Vsi so zrlí v nas kot na blago na

dražbi. Ata je moral odgovarjati na nekatera vprašanja. Oficir je prebral naš priimek, vendar ne po slovensko VOGLAR, ampak po nemško: VOGLER (Ptičar) in rekel: » Ganz deutsche Nahme, ja?« (Čisto nemško ime, ne?). Ata ni ugovarjal, ker ni izgovoril pravilno, ampak je potrdil: »Ja, ja, deutsche Nahme, deutsche Nahme, ja.« Oficirji so se še malo posvetovali, potem pa so nas usmerili na izhod na desni strani. Vsi smo/so ugibali, zakaj pošiljajo ene sem, druge pa na drugo stran. Vsak je mislil, da je na boljšem, da bo tisti na drugi strani gotovo poslan v Dachau ali podobno »okrevališče«. V najboljšem primeru pa v podobno, v kakršnih smo bili do sedaj. Vsekakor je bil naš ata s svojim desnim izhodom iz dvorane zadovoljen, ker je takrat od komisije dobil dovoljenje, da bomo lahko živeli izven taborišča in da bo lahko delal za plačilo. To je bilo pomembno: nič več taborišča, apelov, dviga zastave, vrst za hrano, postelj na »stuke« (nadstropja). Verjetno je pa pri vsem šlo za to, da so zavezniki stiskali obroč okrog Nemčije, da jim je že povsod škripalo in so se hoteli znebiti čim več bremen. Najenostavneje, da skrbi sam zase, kdor ni problematičen. Zato najbrž tista selekcija.

Ivica pravi, da so nas od tam poslali v nek precej zanemarjen in razrušen kraj, poln umazanije in smeti, kjer je bila večja predelovalnica lesa z žago. Tam bi moral delati naš ata. Ko pa je lastnik videl, s kako številno družino je prišel novi delavec, očeta ni sprejel in vrnili smo se v taborišče. Tam smo dobili drug naslov kraja, kamor se bomo preselili in

kjer naj bi naš ata dobil delo. In sedli smo na vlak,
ki nas je zapeljal zopet proti vzhodu.

WARBURG

oktober 1944 do junij 1945

Staro mestno jedro z delom, kjer naj bi bila šola.

Že nekaj dni pred selitvijo v nov kraj našega izgnanstva, je Marico zelo bolela peta na eni nogi. Na podplatu je imela izboklino in je bilo videti, kot da se gnoji pod kožo. Govorili so, da ima »pasji štrkavc«. Ta izraz sem slišal, kaj pa pomeni, ne vem. Videl pa sem, da sestra zelo trpi. Zaradi bolečin že dolgo ni spala. Med vožnjo z vlakom je ata poiskal tistega zdravnika, ki je bil z nami v taborišču, naj kako pomaga. Ker ni imel nikakršnega instrumenta, mu je mama dala navadne manjše škarje in z

ostrejšim koničastim delom je Marici predril peto. Pod kožo je bilo res veliko gnoja in ko je ta iztekel, je bolečina takoj popustila in Marica je končno zaspa.

Ko smo prispeli v Koblenz, večje mesto in železniško križišče na sotočju Rena in Mosele, smo imeli srečo, da so se zavezniki ravno tisti dan odločili bombardirati mesto. Bila je prava vojna situacija, ki si jo še sedaj živo predstavljam. Naš vlak so ustavili izven postaje med mnogimi železniškimi tiri, celo področje pa je bilo rahlo zamegljeno. Govorili so, da je to umetna megla. Okolice se ni nič videlo razen neba, po katerem so preletavali lovci in uprizarjali bitke, kakršne lahko gledamo v vojnih filmih. Kljub temu da smo bili v vagonih, je bilo slišati predirne zvoke letalskih motorjev, ko so se vzpenjali in manevrirali v zraku in streljanje ter kdaj pa kdaj dim iz katerega od njih, ki je nato izginil v megli, ki je prekrivala okolico. Eksplozije odvrženih bomb so bile slišati blizu in daleč in le upali smo, da ne bo padla kakšna tudi na nas. Dva tira od nas je stal vlak s protiletalskimi topovi. Ti so streljali verjetno na bombnike, ki so leteli više in počasneje kot lovci. Top, ki nam je bil najbliže, je ob vsakem strelu stresel cel vagon in vsakokrat je padla dol okenska šipa, ki jo je v gornjem položaju, da je bilo okno zaprto, zadrževal usnjen jermen z luknjicami, ki se je zataknil na čepek na spodnjem delu okvirja okna. Moja in naloga Lojzeta je bila, da okno vedno znova zapreva. Ker je bil to velik top in so vsak naboj vstavljali posebej, strelji niso bili zelo

na gosto, vseeno pa dovolj, da mi je kmalu presedalo tisto dvigovanje šipe. In Lojzetu tudi. Streljanje je trajalo kar nekaj časa in zopet se je izkazala tista Beblerjeva – Veblerjeva, ker se je pred streljanjem skrila pod klop kljub vroči cevi za gretje, ki jo je pošteno opekla. Ampak – kljub grmenju topov je Marica trdno spala in se ni prebudila še dolgo potem ne, ko smo se že peljali dalje. Proga je očitno ostala nepoškodovana.

V Warburgu nas je čakalo, v primerjavi z dosedanjimi bivališči, pravo presenečenje, skoraj razkošje. Sredi precej velike zaplate mladega smrekovega gozda je na podolgovati jasi stalo šest manjših, enodružinskih barak – po tri na vsaki strani na novo narejene, z gramozom posute poti. Mi smo dobili zadnjo na levi, prihajajoč iz mesta, na drugi strani, na desni je bila neka družina Kelhar iz Brežic, zraven nas pa neka nemško govoreča družina Schild v dveh barakah, ker je bila družina velika. Pravim, da so bili nemško govoreči, ne verjamem pa, da so bili pravi Nemci, ali pa so bili in je bil le njihov status vprašljiv. Družina ni bila priljubljena. Govorili so nemško, vendar z nekim čudnim naglasom. Dve starejši hčeri je mati prodajala, bila je zvoznica, a samo za nemške oficirje. To so otroci sami povedali, a tudi mama ni nič skrivala, češ: »Alles für Deutschland, für unsere Vaterland!« (Vse za Nemčijo, za našo domovino!), je ponosno govorila. Zvečer so pa manjše otroke napodili spat v sosednjo barako, v tisti, kjer so prebivali starši, so pa ti in starejši otroci priredili pojedino in razgrajali

pozno v noč. Gospod Schild je bil droban in precej pokoren gospodinja. Nekoč je padel v jamo pod hodnikom, ki se je uporabljala namesto kleti, in si zlomil nogo. Daleč naokoli ga je bilo slišati, kako je vpil: »Ooooh, mein Bein, ooooh mein Bein, mein Bein, ooooh mein Bein, mein Bein...« (Ooooh, moja

Na mestu, kjer so bile naše barake, je leta 1961 zraslo novo naselje.

noga, moja noga ...) Nam otrokom se je to zdelo smešno in smo ga še dolgo potem oponašali. Še ko smo se vrnili domov in obujali spomine, smo se smejali na ta račun. Toliko o sosedih.

Kakšen dom nas je torej čakal?

Baraka je imela majhen predprostor. Ta je imel v tleh pokrov, ki se je dvignil in pri tem odprl vhod

v »klet«. To je bila le dober meter krat meter velika in malo več globoka jama, izkopana v zemlji, namenjena za ozimnico. Prostor med zemljo in tlom barake je bilo treba še zatesniti, prav tako tudi zunanje stene. Ata je imel s tem kasneje veliko dela. Za predprostorom je bil večji bivalni prostor in kuhinja obenem, ki je bil zaradi predprostora na levi strani ožji in tam sta si omislila ata in mama svoj kotichek s svojo posteljo. V tem prostoru je stala peč za ogrevanje, štedilnik in jedilna miza. Na desni strani je bil prehod v ožjo sobo in to je postala spalnica mlajših Voglarjev. Mislim pa, da je ostala Helenca še vedno pri mami.

Od vhoda desno za barako je med gostim smrečjem stala hišica, kamor gre običajno tudi cesar brez straže in peš: bila je klasika »na štrbunk«. Bilo je pa vse »šik« izdelano in kar je važno, namenjeno samo nam.

Ata je dobil delo v neki mizarski delavnici v starem delu mesta, mama je hodila nabavljat hrano, kolikor je pač mogla na dobljene »kartice«, mi pa smo spoznavali okolico in ubijali čas, kot smo vedeli in znali. Naučili smo se veliko različnih zabavnih iger s kartami, predvsem sedmico pa tudi bolj resne igre (šnops, durek ...). Človek ne jezi se nam je pobral veliko časa. Pa damo smo igrali in špano in kaj vem, kaj vse še, le v šolo nismo hodili.

Pa sta se naša starša odločila, da je konec pohajkovanja. Bilo je že mrzlo, tičali smo v baraki in včasih povzročili tudi nemir. Lojzetu, Ivici, Marici in meni

sta nabavila zvezek in svinčnik in nas napotila v šolo, ki je bila v starem delu mesta v bližini cerkve. Seveda smo ubogali in neradi šli med tuje ljudi, ne da bi nas kdo spremljal. Ne vem, če sta nas sploh vpisala. V tisti šoli smo pozvonili. Odprl nam je nek čemeran možakar in vprašal, kaj hočemo. Povedali smo, da smo prišli v šolo. »Kaj? Vam bom jaz dal šolo, prekleti cigani. Marš!« Če bi nas sprejel kdo drug, kak človek s srcem, bi se lahko drugače izteklo. Ker srečali smo tudi take ljudi. Tako pa ni čakal razlage, da pač nismo Cigani, ampak je zaloputnil vrata, mi pa smo se obrnili in veseli odhiteli domov. Kdo ve, kaj bi še doživeli, če bi skupaj sedeli z nemškimi otroki, ki so nas vsepovsod postrani gledali, ker le redko smo se družili z njimi. Pozimi nismo imeli skoraj nobenih stikov z drugimi otroki, sank nismo imeli in smo se dolgočasili.

Bila je huda zima. Snega je bilo obilo in otroci domačinov so se sankali po cestah, ki so imele zadostno strmino, ker prometa skoraj ni bilo.

Ne vem, kje je Lojze v tistih dneh slišal, da je na drugi strani mesta (veliko je bilo takrat, se mi zdi, kot Celje) neka zgradba, nek star grad, kjer je polno starih knjig. Ali je bil tako lačen znanja ali samo željan novih pustolovščin, tega ne bom nikoli vedel. Pregovoril je Ivico in Marico, jaz sem pa tako vedno šel za starejšim bratom in me sploh ni bilo treba vprašati, kaj šele nagovarjati. Nek dan smo šli po kosilu na »sprehod« in s seboj imeli tudi malega Nika. Pot je bila dolga. Prečili smo celo mesto, prišli

do železniških tirov, hodili ob njih in iskali po snegu in mrazu nekaj, kar bi bilo podobno zakladnici knjig. Ivica pravi, da smo hodili tudi po strugi napol suhega potoka. Prišli smo le do nekega starega mlina. Lojze je bil zelo razočaran. Mi ostali pa nič manj. Pa še utrujeni smo postajali. Seveda nismo našli nič, ker je Lojzeta nekdo naplahtal ali pa si je vse gladko izmislil. Ker je zimski dan kratek, so že gorele redke ulične svetilke, ko smo prišli v mesto, v katerem so se po široki, ravno prav strmi cesti množično sankali otroci, se zaletavali, padali in se zabavali, kot se znajo zabavati vsi otroci sveta.

Na ograji ob pločniku je visela kapa, ki jo je izgubil eden od fantov. Ampak to je bila točno taka kapa, kakršno sem si želel imeti. Take so nosili fantje, ki sem jih gledal izven taborišča. Je pa to bila kapa, kakršne so bile tudi nemške vojaške: s ščitnikom, spredaj malo višje z zavihki ob straneh, ki so se lahko potegnili čez ušesa, če je bilo treba. Da je to »švabska« kapa, nisem niti slučajno pomislil. Kaj tak kratkohlačnik razmišlja o nacionalnosti? Doma se nikoli nismo šli politike. Gleda in vidi samo tisto, kar je popularno, kot tudi danes. Dolgo sem gledal tisto kapo na ograji, potem pa pohitel za ostalimi pohajači. Ivica in Lojze sta morala izmenjaje »štuparimo« nositi utrujenega in premraženega Nika. Že čisto brez moči nas je čakal še najtežji del – vzpon po zelo strmi stezi iz starega dela mesta proti »našemu« gozdičku. Domov smo prišli pozno zvečer in starša sta si oddahnila. Pogrešala sta nas kmalu po kosilu in nas potem, posebej, ker smo imeli s se-

boj malega Nika, celo popoldne in večer iskala in nato le obupana čakala in upala, da se nam ni kaj hudega zgodilo. Lojze, kot najstarejši, in Ivica, kot največja (bila je precej večja od Lojzeta in smo ji rekli »Nebeška lojtra«), zaradi popoldanske pustolovščine nista bila prav nič pohvaljena. Malo sta bila pa starša celo vesela, ker sta imela celo popoldne samo zase, saj s Helenco ni bilo dela. Tisto »prosto popoldne« se je pa le preveč zavleklo ...

V normalnih razmerah se ljudje selijo in potem spoznavajo novo okolje in tamkajšnje ljudi. In ti ljudje njih. V vojnih razmerah so pa na tujca še posebej pozorni. Mislim, da v tem mestu ni bilo razen nas nikogar od izseljencev. Mama je tako poklepetala z enim pa z drugim. Večina je bila nad našo usodo čisto brezбриžna. Se je pa nek dan v mesnici, ko ni bilo vrste, (ker ni bilo mesa) mama pogovarjala z mesarjevo ženo in ji povedala vse o naši »kalvariji«, kako so nas prisilno izgnali od doma in nas take, veliko družino z malimi otroki, odpeljali v tujino in nas že tri leta selijo po Evropi in sedaj živimo v barakici nad mestom. Pripoved je žensko pretresla in po tistem je lahko prišla k njej kadar koli in tudi, če je bila vrsta, jo je poklicala naprej in je dobila, kar je želela.

Pa to ni edini primer, da smo naleteli na ljudi s srcem, ki so razumeli stisko pregnanca v tujini. Še najbolj dobrosrčni so bili v družini, ki je imela hišo v starem delu mesta blizu nas, kjer se je smrekov gozd končal in se je strmina prevesila v dolino z

malo rečico. Po levi strani reke je tekla cesta, na vsaki strani te pa so bile družinske hiše z vrtom in travo okoli. Levo nekoliko naprej so bile hiše že strnjene in to je bil stari del mesta (Altstat). Zgoraj je bil novejši del mesta (Nustat).

Bilo je spomladi, moralo je biti aprila, ker je bilo precej toplo in trava lepo zelena, bilo je pa pred veliko nočjo. Z Lojzetom sva sedela ob poti med smrekovim gozdičem in njivo, na kateri je tudi že zelenela pšenica. Od mesta navzgor sta prihajali dve dekleti, pravi gospodični, oblečeni po mestno. Ker sem bil majhen, sem najprej videl noge, obute v bele nogavičke, malo navzdol zavihane, in nizke čeveljčke. Oblečeni sta bili skoraj poletno, lepo kot lutki. Imeli sta srednje dolge, rahlo valovite lase, počesane tako, kot so se pač v tistem času urejale gospodične. In nista odšli mimo naju dalje, pač pa sta se ustavili in naju ogovorili. Bila sva presenečena. Hoteli sta vedeti, kdo smo, od kod smo prišli, zakaj smo v tem mestu in kje bivamo. Razložila sva, pravzaprav je samo Lojze govoril, jaz sem samo kimal in tu pa tam kaj dodal, kako smo se morali prisilno izseliti od doma in da je to že sedma postaja na naši »kalvariji« po Evropi. Zanimalo ju je še, katera je naša barakica. Kaže, da smo bili že nekaj časa opazovani in jih je mučila radovednost, kakšne ljudi imajo za sosede. Doma sva povedala o tem klepetu, pa smo na to takoj vsi pozabili.

Zvečer tega dne smo bili pri večerji vsi zbrani za mizo. Ivica pravi, da smo jedli močnik. Takrat je

potrkal na vrata. Nikogar nismo pričakovali. Ne vem več, kdo je šel odpret, menda Lojze. Ali celo ata. Vem, da se je nemo ritensko umaknil v sobo in pustil, da smo tudi ostali videli, kdo je pred vrati. In imeli smo kaj videti. Tega prizora ne bom nikoli v življenju pozabil. Kot bi zagledal dva angela. Nismo bili ne vem kako verni, mama je vseeno govorila tudi o angelih, posebno o tistih, ki varujejo otroke. Še tisto molitvico »Sveti angel varuh moj...« naj bi vsak večer zmolil pred spanjem in če naj bi angeli obstajali, sem si točno take predstavljal, kakršna sta stala pred vrati, rahlo osvetljena z medlo svetlobo stropne svetilke v naši sobi. Le kril nista imela. Bili sta dekleti in na povabilo sta vstopili. Bile sta tisti dve, s katerima sva se z Lojzetom pogovarjala. Vsaka pa je v rokah nosila pladenj, ki je bil zvrha naložen z raznimi dobrotami, predvsem pecivom različnih vrst. Pladnja sta dekleti odložili na mizo in ponudili.

Povedali sta, da sta iz hiše v starem delu mesta, da so nas opazili, ko smo se priselili in da jih zanimalo, od kod smo, ker smo pač imeli drugačen status kot ostali meščani. Nam so postavili tiste barakice, drugi, domačini, so se pač morali znajti po svoje, kadar so se selili v drugo mesto. Nas so pač hoteli ponemčiti in to je bil način, da se izgubimo med njimi.

V začetku nekoliko plašno potem pa smo kar korajžno začeli segati po nepričakovanih dobrotah in kdo ve, če bi kaj ostalo, nas pa bi bolel trebuh, če mama ne bi prekinila pojedine in nas napotila spat.

Dekleti sta se še pogovarjali nekaj časa s starši, potem pa tudi oni odšli v noč. Če ne bi imel res polnega trebuha in še vedno nekaj sladkih drobtin okoli ust, bi pomislil, da sem sanjal. V angela varuha bi skoraj začel verjeti ...

Starša sta naslednji dan povedala, da smo povabljeni k njim na velikonočno kosilo. Ker naj bi bilo to kmalu, so se začele velike priprave. Najprej seveda priprava oblačil. Mama je vse oprala, kar je bilo treba in zlikala. Ata je bil, vsaj za fante, hišni frizer in to delo je opravljal dosledno. Nisem pa rad sedel pod njegove škarje. Pa ne zaradi škarij, ki so dobro rezale, ampak zaradi »mašince« za striženje, ki ni bila več nova in je med striženjem večkrat posamezne laske izpulila ne odrezala. To pa se je krepko čutilo ...Tudi umivanja je bilo obilo in ko je prišel

Hiša družine Allroggen

čas, smo bili vsi kot iz škatlice ...

Ata si je prej natančno ogledal, h kateri hiši moramo in tako nismo iskali poti. Hiša je bila malo nad cesto, okoli je bilo nekaj ograjenega vrta, zelenice, grmovja, zadaj pa strm breg, poraščen z akacijo, ki je naprej na vrhu, ko se je breg zravnal, prešel v smrekov gozdiček, kjer je bila naša jasa.

Pričakala nas je, razen edinega sina, cela družina. To je bila družina Allroggen. Gospa in gospod sta bila starejša in ne vem, ali sta bila starša ali babica in dedek. Zdela sta se mi zelo stara. Ja, otroci so bili pa tudi veliki. Poleg tistih dveh »angelov«, ki sta nas zvečer obiskala in nam prinesla toliko dobrot, je bila pri hiši še starejša hčerka, sin pa je bil kot vojni kurat mobiliziran. Takrat je bil nekje na vzhodni fronti. Eni hčerki je bilo ime Marithres, drugi pa Christa, fantu duhovniku pa Christopher.

Kako in kaj smo jedli na tistem svečanem kosilu – nimam pojma. Vem samo, da so nas stregli kot najpomembnejše ljudi. Da si tistega kosila nisem podrobno zapomnil, je najbrž razlog v dogodku po kosilu, ki sem si ga bolj vtisnil v spomin, ker sem to doživel prvič in mislim, da tudi kasneje nikoli več. Po sladici so nas otroke odpeljali na vrt in rekli, naj iščemo po grmovju, če bomo kaj našli. Rekli so, da so videli velikega zajčka, ki je tekal tam okoli in je mogoče v gnezdu kaj pustil za nas (Ne spomnim se, ali sta velika Lojze in Ivica tudi iskala.). Zapodili smo se po vrtu za hišo in stikali pod grmički. Jaz sem eno gnezdo hitro odkril in takoj zagledal

še eno. Hotel sem osvojiti še tistega, pa me je ena od gospodičen zadržala, češ: »Za vsakega je zajček nastavlil smo eno gnezdece, vojna je, ne more več.« Kaj je prinesel zajček, tudi ne vem več. Sladkarije, pirh, pecivo, nekaj takega. Pa to sploh ni pomembno. Najlepše je bilo tisto doživetje, ko sem pogledoval okoli za bežečim zajcem, če ga bom kje videl in sem res verjel ter se čudil, kako je mogel to prinesiti. Celo popoldne je minilo v igri in pogovoru. Bil je lep dan in še doma sem neprestano mislil na tistega zajca, tako da mi spanec še dolgo ni zatisnil oči.

Odslej smo imeli z družino Allroggen stalne stike in se obiskovali.

Po dogodku, ki se je zgodil nekega dne, sklepam, da smo v tisti barakici dobili nekakšno stalno bivališče. Obiskal nas je namreč poštar in prinesel priporočeno pismo za očeta. Ker je bil on na delu, je zanj podpisala mama, kot se pač običajno naredi med zakoncema. Pisma sploh pogledala ni in ni niti slutila, od kod je prišlo. Ko pa je popoldne prišel ata domov in pismo odprl, se je začel vik in krik v sobi. Ata je vpil, mama je jokala. Pismo je bilo namreč POZIV ZA V VOJSKO! V času ko so družine neprestano dobivale domov obvestila o smrti ali pogrešanih, je to bilo le še eno tako pismo več.

»Kaj si mi naredila, kaj si mi storila..?..« je neprestano ponavljal ata in se že videl v strelskem jarku, čeprav bi bil dodeljen verjetno le obrambi mesta. A kdo bi vedel? Mama je pa po drugi strani jadikovala, kako bo ona, sirota, skrbela sama za šest otrok.

Hudo ju je bilo gledati in poslušati. Pismo bi navsezadnje lahko ata sam podpisal, saj tudi ne bi vedel, kaj podpisuje. Bilo je pač neko uradno pismo. Kdo bi pa pričakoval, da bo kaj takega dobil nek tujec. Bili smo vendar izseljenci. Kaže pa, da so nas že vpisali v register stalnih prebivalcev. Imeli smo svoj naslov. Ampak vedelo se je, da takrat pozivajo k orožju vse, kar nosi hlače in je zmožno nositi puško – še mladoletne in tudi že zelo stare. Potem sta začela razmišljati, kaj storiti. Med vojno v mestu ni bilo župana, ampak je bil glavni komandant mesta. Oficir. Ker je pismo podpisala mama, se je čutila krivo in je zato sklenila, da bo šla naslednji dan k njemu.

Uredila se je kot se je najbolj lahko, vzela očetov poziv in se podala na dvomljivo pot. Ne vem kako, a uspelo ji je priti do komandanta mesta. Razložila mu je, da smo tujci, izgnanci. Komaj smo prišli v mesto, preživlja jih oče, imata šest otrok. Kako jih bo preživljala? (Mogoče mu je tudi rekla tisto kriticico, ki je bila takrat popularna: »Mein Gott, mein Gott, sechs Kinder und kein Brot«, kar pomeni: »Moj bog, moj bog, šest otrok in brez kruha«). In še različne razloge je naštevala, je kasneje povedala. Lepo ga je prosila, da uniči tisti poziv in res jo je uslišal. Tudi v tem oficirju je tičal tudi človek z dušo, razumom. Domov je prišla vsa srečna in vsi smo si oddahnili. Ko sedaj o tem razmišljam, se mi zdi, da je bilo še boljše, da je za prevzem pisma podpisala mama in se tako čutila tako zelo krivo, da je

premagala strah pred poveljnikom mesta, kar sicer dvomim, da bi to storila. Ata pa tudi, če bi podpisal sam, ne vem, če bi našel pravi razlog in dovolj korajže za ugovor in vprašanje je, kako bi se vse izteklo. Tako se je srečno, vsi smo bili zadovoljni in smo naprej normalno živeli.

Ker je že govora o nemških oficirjih, ne morem mimo dogodka, ki se mi utrne v spominu. Niso bili vsi prijazni. Eden takšnih je nekega dne prijezdil na meni se je zdelo ogromnem konju na stezo med naše smrečje. Mogoče je bil namenjen k Schildovi-ma dekletoma, kdo ve. Ker je jezdil po sredi poti, sva se z Lojzetom umaknila in stisnila med smrekove veje. Bil je zelo visoko nad nama in zdelo se mi je, da ima glavo s tisto svojo oficirsko kapo nekje na nebu. Vse oficirje in pomembne ljudi, ki so imeli trak s svastiko na rokavu, se je moralo pozdraviti s »Heil Hitler!«. Tudi midva sva dvignila roki, le da sva pozdrav malce prikrojila v »Hajd hitr!«. Možakar je samodejno malo dvignil roko in odzdravil, ampak je takoj posumil, da je nekaj narobe. Ustavil je konja, že zamahnil z bičem in obenem zakričal: »Kaj si rekel?«. Preden je padlo po nama sva izginila med gostim mladim smrečjem, kamor s svojim velikim konjem ni mogel za nama. Dobro sva jo odnesla in dolgo sva pohlevno mirovala, dokler nisva bila prepričana, da je nevarnost odpeketa dovolj daleč proč ...

V baraki seveda nismo imeli vodovoda. Vodo smo prinašali iz vodnjaka od najbližjih hiš, kjer je bila

tudi bolnica in to 200 do 300 m daleč. Vodo so nosili starši, Lojze in Ivica. Marica in jaz sva samo malo pomagala. Neki dan popoldne je šla mama v stari del mesta k maši, po vodo bi moral Lojze, Ivica pa je imela nalogo skuhati kavo iz nadomestka (kot Divka). Lojze je od Ivice izprosil, da bi on raje kuhhal kavo, ona pa naj prinese vodo. Tako je šla po njo, jaz pa tudi, da bi ji pomagal. Vedro je bilo težko in velikokrat sva po poti počivala. Kot vedno, ko smo nosili vodo, ker je bila steza kar dolga ... Ko sva vedro končno pritovorila do doma, odprla vrata in ga za pragom postavila na tla, je Lojze takoj planil k njemu in vtaknil nogo vanj ... Z Ivico sva ga gledala, če se mu je zmešalo. Čeprav se je kremžil od bolečin, se je nekako čutil krivega in govoril: »Je že dobro, vse je v redu ...« Takoj nama je bilo vse jasno, ko sva pri štedilniku na tleh videla lonec, v katerem se je kuhala kava, ta pa polita na široko po tleh. Ivica je pustila vse skupaj in tekla iskat mamu v cerkev. Komaj jo je našla, ker je bila čisto pred oltarjem. Ko je izvedela, kaj se je zgodilo, je zgrabila Ivico za roko in stekli sta domov. Lojzetu je potrosila opekline z moko, kot je bilo takrat v navadi in potem je lahko nesrečnež samo čakal, da so bolečine prenehale in se je noga pozdravila. Kasneje je Lojze povedal, da je sicer lepo pazil, ko je kuhhal kavo. Ko pa je zavrela, je začela vsebina nekoliko prehitro rasti in zato je lonec potegnili bolj na rob štedilnika, ki je bil kurjen na drva. Potegnili je malo preveč, kava je pljusknila preko roba po roki, zato je lonec izpustil. Ta se je prevrnil na tla in vroča kava ga je poškopila po nogi. Potem je »plesal«

po sobi in komaj čakal, da sva prišla z vodo, da si je ohladil opeklino ... Da bi Lojze še hotel kdaj kuhati kavo, mi ni znano ...

Ker je bilo treba vso vodo znositi v vedrih, družina je bila pa velika, o kakem kopanju seveda nismo govorili, čeprav nas je mama učila, da je treba vedno imeti čist vrat, obraz, roke, da je tista umazanija, ki jo nosimo na sebi, greh. A kaj, ko je pa bilo tako malo vode in se vseh grehov ni dalo vedno umiti ... Ivica mi je zaupala, da je še pri skoraj dvanajstih letih verjela, da je to res in je vsak delček umazane kože, ki je ni mogla umiti, skrivala pred mamo, ker se je bala vprašanj, od kod ji toliko grehov! V vseh štirih letih po taboriščih so se taki grehi kar nabirali. Prilike za kopanje so bile redke. Pa je tako naneslo, da je bila nek dan pri Allrogenovih in tam so jo odpeljali v kopalnico. Čakala jo je polna kad tople vode. Stala je pred njo in ni vedela, kaj bi. Stara gospa in Christa sta jo previdno slekli in spodbujali, naj stopi v vodo. Ker je oklevala, sta odšli in šele potem se je potopila v čisto, toplo tekočino, ki je polno objelo njeno telesce. Česa takega še ni doživela. Sploh ne ve, kako dolgo je bila v vodi. Ko pa je končno stopila iz nje, je na njeni površini videla, kje so ostali vsi njeni grehi ... Nič več grehov na koži! Povsod enaka barva, nobenih temnih lis več! Res je bila vesela. Pa ne zato, ker je bila skopana, ampak ker na njej ni bilo več grehov! Ko Ivica sedaj pomisli na tisto deklico, se ji smili. Kako je bila lahko pri tistih letih še tako »za luno«. Ampak jaz to čisto razumem. Bili smo izolirani, nobene šole nismo

obiskovali, starši tudi niso imeli razen takrat obvezne osnovne nobene druge izobrazbe, hodilo se je samo v cerkev in tam se je govorilo samo o grehu in pokori zanj. In smo bili, kjer smo bili. Pri grehih, ki smo jih izmivali v »lavorju«, poleti v potoku ali z veliko sreče, kot Ivica, v kopalni kadi ...

Kar se zdravja tiče, se ne spomnim, da bi bilo v družini kaj večjih problemov. Moral sem pa biti enkrat hudo bolan ali vsaj vročino sem imel visoko, ker me je tako kuhala, da se mi je pri polni zavesti bledlo. Prav jasno se spomnim, da sem ležal na svoji postelji na zgornjem pogradu, ata pa je stal ob meni in me držal za roko, ko sem vpil in jokal, naj nekaj naredi in nas reši, ker se svet obrača in bomo vsi popadali z njega. Razločno sem videl veliko poloblo, na njej pa vse nas, hiše, vozove, avte, konje in vse se je počasi obračalo in grozilo, da bo popadalo v nič ... In ko je nekaj že začelo odpadati, se je vse razblinilo in takrat sem tudi zagledal očeta, čeprav sem ga prej slišal, kako me tolaži, a mu nisem verjel. Bil sem ves prepoten. Mama me je ponovno zavila v mokro rjuho, da mi je zbila vročino. Kot po navadi, če ni zadostovalo, da je zavila noge pod kolenom. Ko je vročina popustila, je bilo zopet vse v redu.

Imel sem tudi težave z želodcem. Tudi kasneje, ko smo bili že doma, vem, da me je ata vozil okoli zdravnikov in celo na rentgen, kjer sem moral piti kredo, ko so mi slikali želodec. In nikoli nič našli. Če bi opravili gastroskopijo, bi ugotovili, da je samo s kislino nekaj narobe. Tako pa smo probleme reše-

vali, kot smo vedeli in znali. Ata mi je v Warburgu skušal pomagati tudi z obližem za blažitev revmatičnih bolečin. Očitno sem neke noči tako tožil nad bolečinami, da mi je na trebuh nalepil velik obliž z luknjicami. Ob vsaki je bil narisan plamenček, kar je pomenilo, da bo delovalo pekoče. In je res. Na želodec sem pozabil, ker me je tisti obliž pekel močnejše. Po načelu: če te boli zob, porini iglo pod noht in zoba zanesljivo ne boš več čutil ... Dolgo sem stoično prenašal tisti obliž na sebi. Da bi bilo lažje, me je ata za roko vodil po poti med njivami in kazal zvezde. Potem pa mi je le bilo vsega dovolj, rekel sem, da mi je v želodcu bolje, da sem se le znebil tiste žerjavice s trebuha. Sedaj vem, kje je problem. Zadostuje požirek švedske grenčice ali pol žličke sode bikarbone in zadeva je rešena. Brez peklenškega obliža. Ata je pač naivno mislil, da če nekaj peče, je že koristno. Ko ga je presekalo v križu, je velel mami, da ga je bičala z velikim šopom kopriv. Peklo je res pošteno in prepričan sem, da je vsaj za nekaj časa na križ pozabil ...

Da je vojna, smo jemali kot vsakdanjost. Na nebu so pogosto hrumeli bombniki, ki so v velikih formacijah leteli proti vzhodu. Tudi ponoči. Nekega večera, ko je bila že trda tema, smo zopet slišali hrup motorjev in šli gledat, ker takrat je protizračna obramba prižgala močne reflektorje, ki so prečesavali nebo in iskali napadalce. Če so jih osvetlili, se je oglasil »flack«, protiletalski top, ki je delal oblačke na nebu. Tisi večer ni bilo streljanja, vsi zbrani, skupaj s sosedi, so ugotavljali, kako grozno veliko letal

je danes. Same luči, ki se premikajo po celem nebu. Kar nekaj časa je trajalo, da je nekdo ugotovil, da pravzaprav tiste » luči« stojijo na miru, premikajo se le oblaki ... Nekaj bombnikov je res bilo, drugo pa so bile zvezde na zgodnjem poletnem nebu ...

Pri takih preletih je izpod neba velikokrat padala v velikih količinah na ozke trakove narezana aluminijasta folija, ki se je v zraku bleščala, vrtnčila in počasi padala k tлом. Veliko kasneje sem se podučil, da so zavezniki s tem motili nemške radarje.

Nekatera letala so bila opremljena z dodatnimi rezervoarji za gorivo, da bi imeli večji dolet. Ko je bil tak rezervoar prazen, ga je pilot odvrigel. Padec enega takega rezervoarja sem imel priliko opazovati. V zraku se je prekopicaval in pri tem je neznanjsko žvižgalo. Padel je na njive v dolini in tamkajšnji fantje so že poskrbeli zanj.

Rečica v dolini je bila pod nami zajezena in tam je stala mala hidroelektrarna. Zgoraj v zajezenem delu in spodaj v tolmunih je bilo dovolj vode za kopanje pa tudi za manjše čolničke. Te so fantje izdelovali iz odvrženih rezervoarjev. Iz enega, vzdolžno prerezanega na pol, sta nastala dva čolnička, kanuja, dovolj velika, da sta nosila po enega fanta. Bil pa je to zelo nestabilen čolniček. Po pripovedovanju Lojzeta se je v globoki vodi eden teh prevrnil in manjši deček, ki ni znal plavati, se je začel utapljati. Lojze mu je skočil na pomoč, a se ga je tisti fante tako oklenil, da je imel samo eno prosto roko in je še on začel lesti pod vodo. Z zadnjimi močmi

ga je brcnil stran, splaval na površje, zajel zrak, potem pa dečka že na pol v nezavesti za lase zvelkel na breg, kjer je prišel k sebi in izkašljal vodo.

Ko smo se tam pod elektrarno v tolmunu kopali, sem prvič videl jeguljo. Ni bila v rečici, nekdo jo je ujel, dal v vedro in potem kazal naokoli. To je bila tako čudna riba. Kot bi plavala debela vrv. In kako se je zvijala! Kar nisem se mogel nagledati.

Takrat sem bil star osem let in lačen vsega novega pa tudi česa takega, kar otroci sedaj poslušajo pred spanjem, za lahko noč. Da potem sanjajo o princih, vitezih, palčkih, Pepelki in tako naprej. Mama je redko našla čas za pripovedovanje pravljic. Zato sem bil vesel, ko je kakšna vzgojiteljica iz bližnjega vrtca pripeljala otroke, jih posedla okoli sebe na travo ob robu mladega smrečja in jim pripovedovala pravljice. Tudi sam sem sedel v njihovo bližino in odprtih ust poslušal ter požiral vsako besedo. Takrat sem odplaval v tiste čudežne dežeze iz pravljic in vedno mi je prehitro minilo.

Vojna je bila v polnem zamahu. Že dolgo ni bilo več kolikor toliko mirnega življenja. Grmenje topov kot hrumenje oddaljene nevihte smo poslušali noč in dan. Ponoči so eksplozije razsvetljevale nebo na cellem zahodnem obzorju. Bilo je vsak dan bliže. Ata je hodil na delo, mama je skrbela za gospodinjstvo, otroci smo ji pomagali po svojih močeh, sicer pa čas zapravljali s pohajkovanjem po mestu in v igri.

Lepega sončnega dne smo zaslišali neko hrumenje

iz doline pod nami. Doma smo bili otroci sami. Ata je bil na delu, mama pa je šla v mesto nakupovat hrano. Zagledali smo, kako se po cesti približuje kolona tankov, ob straneh pa so hodili vojaki. To smo precej časa opazovali. V mesto so verjetno prišli tudi z druge strani. Ko je bila mama še v mestu, se je začelo streljanje. Krogle so žvižgale, mama je pa po ulici tekla domov. Ljudje so jo hoteli zadržati in potegniti v zaklon, ona pa se ni zmenila za nikogar, le do svojih otrok je hotela čim prej. Naša nas je, kako gledamo premikajočo se vojsko. Takoj nas je zbrala kot koklja svoje piščančke okoli sebe v baraki. Na malega Nikeca smo vsi pozabili. Ivi-ca ga je našla tam pod klopjo, jokajočega in vsega prestrašenega. V baraki smo čakali na očeta, ki je tudi kmalu prihitel iz tiste delavnice, saj se je vest, da prihaja zavezniška vojska, kmalu razširila po mestu, a tudi streljanje je bil dovolj dober opomin, da je treba poskrbeti za svojo družino. Kaže, da so v mestu tudi nekaj takega že pričakovali, saj se je ata dogovoril z družino Allrogen, da v primeru napada zaveznikov pridemo v njihovo klet, ki je bolj varna in manj izpostavljena kot naša baraka. Tako smo se odpravili k našim nemškimi znanecem. Ko smo šli po jasi, kjer so stale naše barake, proti mestu, sem na najožjem delu za trenutek zagledal, kako je skozi veje smrek švignilo nekaj žarečega in veje so se zamajale. Nič se ni slišalo. Sedaj mislim, da je bila neka izgubljena raketa, izstreljena kdove od kod in namenjena kdo ve kam. Če bi imeli »srečo« in bi letela kakih 30 m bolj levo, mogoče tudi med nas ... Takrat je začelo pokati bliže nas,

posamezni streli so se slišali iz starega mesta. Hiteli smo v dolino v mesto in uspeli priti do tiste hiše z zadnje strani iz gozda in se pravočasno skriti v klet. Tam so bili že vsi Allroggenovi in stara gospa je preklinjala Hitlerja. Rekla je, da bi sedla v tank, če bi bila mlada in šla sama nad Hitlerja, da bi končala to morijo, ki jo povzroča po svetu. Mene so pa bolj kot visoka politika zanimali mnogi lepo zloženi kozarci različnih kompotov na policah ...

Nekaj več streljanja smo slišali, ko smo bili v kleti in tudi to je kmalu ponehalo. Nekdo je šel pogledat, kaj se zunaj dogaja in videl, da so na vseh hišah izobešene bele zastave. Vojaki so hodili od hiše do hiše. Takrat sem jih videl prvič od blizu, ameriške vojake namreč v čeladah, v svetlo rjavih uniformah, visoko čez gležnje segajočih čevljih, nahrbtnikih in orožjem v roki, ki so z mimiko in glasom zahtevali predajo oziroma belo zastavo v znak, da se v hiši nihče ne bo upiral. Ena od hčera je brž razumela, tekla v hišo, odprla predal komode in zagrabila prvo belo reč, ki jo je zagledala. Tekla je z njo ven, da ne bi postal vojak pred hišo slučajno nestrpen in začela s tisto rečjo mahati proti vojaku. Izkazalo se je, da je mahala z dolgimi moškimi gatami in vojak je bil, izgleda, tudi s tako »zastavo« zadovoljen, saj je pokimal in šel dalje k sosednji hiši. Da se je pri tem tudi rahlo nasmehnil, se mi je mogoče samo zdelo ...

Ko smo bili zunaj, smo videli iz mesta dim in kmalu izvedeli, da se je v celem mestu samo ena hiša

resno upirala. Samo iz nje so streljali in ranili nekega ameriškega vojaka. Ti so odgovorili z ognjem iz tanka in hišo zažgali. Streljanja je bilo hitro konec. Kasneje se je izkazalo, da je bila to edina prava »bitka« v mestu in da so bili v njem pametni ljudje, ki so uvideli, da je bolje predati mesto v roke zaveznikov celo in ne imeti nepotrebnih žrtev. Mesto bi pa izgubili tako in tako. Tudi tokrat se je izkazal poveljnik mesta, tisti, ki je oprostil vojaške obveznosti našega ata, s tem, da je mesto raje predal veliko premočnim zaveznikom, kot da bi imel veliko žrtev in mesto razrušeno.

Čim se je dalo, sva se z Lojzetom zmuznila v mesto, ker naju je mučil »firbec«, kaj se tam dogaja. Do pogorele hiše sva prišla še v času, ko sta pred njo na cesti ležala dva ožgana moža, ki so ju prinesli iz požgane hiše. Drugih v njej ni bilo. To sta bila tudi edina zagrizena branilca mesta, ki sta se žrtvovala za svoj »Reich«.

Po vseh hišah so visele bele zastave, vladalo pa je brezvladje. Že drugič smo doživljali anarhijo. Vsi vodilni v mestu so pobegnili ali pa se poskrili »v mišje luknje«. V mestu se mi je zdelo vse kot po navadi, na železniški postaji in na tirih, kjer so ostale blokirane kompozicije vagonov, pa se je pokazalo, kaj pomeni, če ni nadzora. Meščani, in verjetno tudi drugi, so odpirali vagone in iz njih odnašali dobrine, ki jih je, ker je bila pač že dolgo vojna, primanjkovalo. Ko je veliko pomanjkanje, ko gre za preživetje, človek verjetno drugače razmišlja in različni

pomisleki, ki bi v normalnih razmerah imeli precejšnje težo, se takrat v veliki meri razblinijo.

Težko opišem obsežnost in koliko dni je trajalo, da je bilo zopet vse pod kontrolo. Seveda je potem vse nadzirala vojska, zavezniška seveda. Do takrat je bila pa za mene vse ena sama pustolovščina. Povsod sem šel z Lojzetom, ki je bil starejši, bil je že 13 let star, jaz komaj 8, in se je veliko bolje znašel v mestu. Najzanimivejše nama je bilo hoditi po železniški postaji in tam premikati različne vzvode, ki so krmilili signalne ročice ob tirih in tudi premikali kretnice. In vrteti ročice indukcijskih telefonov, saj je pri tem tako prijetno zvonilo ...

Pri takem pohajkovanju sva na nekem slepem tiru naletela na prizor, ki ne bo nikoli zbledel v mojem spominu. Tam sta stala dva tovorna vagona, ki sta imela široko odprta vrata, pred vagonoma pa kot veliki pahljači na široko razmetana pisma. Po pismih so razkapali ljudje, jih odpirali in nekaj iskali. Lojze je nekega fanta vprašal, kaj iščejo. Razložil mu je, da so v nekaterih pismih odrezki za kruh ali drugo hrano, ki jih ljudje lahko pogrešajo in jih pošiljajo drugim. »Poskusiva še midva,« je predlagal Lojze in res sva nekaj časa odpirala pisma. Večina so bila le pisma, našla sva tudi nekaj svetih podob in več vojaških odlikovanj, tudi železni križ. Le nekaj odrezkov sva našla. Je bilo premalo zanimivo za naju in sva vse skupaj pustila ter šla iskat drugih pustolovščin.

Če pa na vse to pomislim sedaj, se enostavno zgro-

zim. Pismo naj bi bilo sveto in nedotakljivo. Le naslovník bi ga smel odpreti, le njemu je namenjena vsebina, kakršna že je. Pisma pač prinašajo vsakršne novice, vsebine, vesti. Le naslovník naj, ko pismo odpre, vriska od sreče, le on ga sme sceftrati na koščke od jeze, samo tisti, na katerega je pismo naslovljeno, sme pogledati vanj in se zjokati, če je vest žalostna. Ko sem gledal odlikovanja, ki nikoli niso prišla v roke naslovníku, verjetno materi, ženi, ki so čakali novic o svojem sinu, bratu, možu, pri tem nisem videl padlega sovražnega vojaka, ampak samo človeka, ki ga bo nekdo zelo pogrešal. Morda niti ni bilo to edino obvestilo o padlem, ne vem. Vem samo, da smo takrat skrunili pisma. Saj nismo nič brali, dovolj je bilo, da smo pisma odpirali in gledali vanje. Tudi tiste odrezke za hrano je morda nekdo poslal družini z veliko otroki, da bi laže preživeli. Takrat kot otrok nisem o tem razmišljal. In bila je vojna. In bili smo lačni. Vsi. In vsem je bilo za preživetje. Vojna je vse prej kot lepa ...

Od takrat naprej nismo bili več lačni. Dobili smo pakete ameriškega rdečega križa. Bila je vsakovrstna konzervirana in suha pakirana hrana. Ivica se najbolj spominja jabolčnega kompota. To so bila zmleta jabolka kot gosta omaka (čežana?). Še sedaj ji je všeč («Applesouce»). Veliko je bilo tudi dnevnih vojaških obrokov. To so bile močno poveščene škatle v velikosti manjše opeke, v katerih je bil dnevni obrok za vojaka, če je bil ta odrezan od kuhinje kje v strelskem jarku. Notri je bil prepečenec, instant kava, konzerva mesnega zajtrka, piškoti,

prepečenec, energetska palčka, nekaj bombonov, žvečilni gumi, cigarete, vžigalice in mogoče še kaj. Takrat smo se malo poredili ...

Enega večjih taborov so zavezniki postavili tik ob našem gozdičku, tako da smo hodili kar med njimi, ko smo prinašali zase vodo z vodnjaka. Na polju zahodno od gozdička so bili parkirani tanki. Zelo veliko jih je bilo.

Neki dan je nad mestom letelo nemško izvidniško letalo. Izvidniško zato, ker je imelo vojaške oznake, letelo je počasi in dokaj nizko. Vojaki so stekli k tankom, mitraljeze na kupolah usmerili v zrak in začeli streljati po letalu. Ker so uporabljali vmes tudi svetleče krogle, je bilo celo nebo naenkrat prekrizano s svetlečimi se črticami. Kot prednovoletno osvetljeno mesto! Letalo je mirno letelo nad nami in proti zahodu, kot da je nedotakljivo. Ko pa se je že začelo oddaljevati, se je iz njega pokadilo, letelo je vedno nižje in že blizu obzorja se je zrušilo. Slišalo se ni nič, nastal je le velik oblak črnega dima.

V taboru se je bilo zanimivo smukati med vojaiki in jih opazovati. Tam sem se tudi prvič srečal s črncem. Dobro, da je bil z mano moj veliki brat, da sem se ga oprijel, ko sem zagledal tisti črni obraz, bele oči in ogromne zobe. Kot da me bodo snedli. Še huje kot tisti »krampus« zraven Miklavža ... Iviča pravi, da se je »svojega prvega črnca«, ko ga je videla voziti tovornjak, tudi tako prestrašila, da ji je skoraj »pipica spustila«. Tudi takrat je bil zraven Lojze, da jo je potolažil.

V tem vojaškem taboru so očitno vojaki, ki niso kadili, cigarete kar odmetavali, ker je polno nedotaknjenih ležalo po tleh. Z Lojzetom sva jih pridno nabirala, da sva jih imela polne žepe (za ata ni bilo več treba skrbeti, on jih je zase dobil dovolj v škaticah s kamelo). Nekje sva staknila še »cigaretšpic« oziroma ustnik v obliki pipice, dva kosa, da je imel vsak svojega. Tako založena sva se potem zavlekla po vseh štirih daleč pod gosto, mlado smrečje, se ulegla na suhe iglice, si prižgala vsak svojo cigareto, vtaknjeno v tisto pipico in puhala. Meni ni prijalo. Smrdelo mi je in peklo v jezik. Da bi inhaliral nisem niti pomislil, še tako sem imel solzne oči. Ampak ker je to delal moj veliki brat, nisem hotel zaostajati. Seveda je to strogo moralo ostati najina skrivnost. Brez potrebe sva se pa skrivala tam pod smrečjem, lahko bi si našla veliko enostavnejše skrivališče in manj nevarno. Tam bi lahko tiste iglice mimogrede zagorele in midva z njimi. Takega puhanja je bilo tudi kasneje še veliko, pravega kajenja pa, razen pasivnega, nikoli.

Si je pa naju z Lojzetom nek »črnuh« enkrat pošteno privoščil. Bil je lep sončen dan z redkimi oblaki. Z bratom sva ležala na strehi našega stranišča in gledala v nebo, na katerem so preletavala vojaška letala. Videti je bilo, kot da vadijo ali pa preizkušajo letala. Med njimi je bilo letalo z dvema trupoma, na katerih sta bila močna propelerska motorja, vmes pa samo izpostavljena kabina. Ta »dvotrupec« se je v nekem trenutku obrnil in se začel spuščati naravnost proti nama. Letalo je bilo vedno večje, motor-

ja sta grmela, razločno sva videla kabino, v njej pa čedalje bolj jasno pilota – črnca. Usnjeno pilotsko kapo, očala na njej, pod njo pa črn obraz z velikimi belimi očmi in režečimi se zobmi. »Zaletel se bo!« je naju oba v mislih v istem trenutku spreletelo. Kot da naju bi to rešilo, sva se kot na povelje zvalila s strehe, vsak na svojo stran in pristala v smrečju. Letalo se seveda ni zapičilo v naše stranišče, ampak se je nizko nad smrekami zravnalo in potem odhrumelo nazaj pod nebo. Z Lojzetom sva staknila nekaj prask in lepo mero strahu, simpatija do črnih vojakov pa mi je za nekaj časa precej usahnila ...

Čez čas so se začeli vojaki dolgočasiti. Na travniku so igrali razne igre z žogo, metali manjšo belo žogico na večjo razdaljo in jo z levo roko lovili v veliko rokavico (baseball), včasih prinesli kakšno nemško čelado in streljali vanjo z revolverji ter počeli drugo, česar se pa ne spomnim, da je le čas mineval. In le da ni bilo treba nekam v bitko in streljati na ljudi.

Vem pa, da sta prišla nekoč dva vojaka k naši baraki in več ali manj z mimiko in rokami nakazala, da bi rada nekaj popila. Nekaj ostrega. En vojak je bil manjši in bolj okrogel, drug pa velik in suh kot prekla. Res sta bila za skupaj, lep par. Ata je sicer imel steklenico nekega žganja, ki je bilo bolj za dezinfekcijo kot za pitje. Nekakšen špirit. Pokazal jima je, kaj ima in za kaj to uporabljamo. Hotela sta poskusiti. In sta dala tisto »kačjo slinco na svojo škrbinco« ter strokovno ugotovila, da je »very good« (razumeti je bilo, da sta s pijačo zadovoljna). V ba-

raki se je kmalu razvila debata, kakršna je tudi med otroki na igrišču, čeprav govorijo različne jezike – vsak govori po svoje, a se vse zmenijo. Ata in oba Američana pa ravno tako. Ne vem, kateri jezik so uporabljali, vem pa, da so vsi veliko govorili. Jaz sem moral kmalu pod odejo. Vse ostalo sem izvedel naslednji dan in od Ivica, ki pravi, da so imeli toliko alkoholnih hlapov, da so jih pred usti z vžigalico zažigali in se na ta račun šalili. Preden pa sta Amija omagala pod maligani, sta celo družino prijazno vabila preko oceana v Ameriko, ko bo konec vojne. Bi onadva pomagala to urediti. Ker smo bili od doma že četrto leto, smo imeli tujine dovolj in ata jima je dal vedeti, da bo naša pot vodila edino domov. Potem naj pa vsaj Ivico pusti, da bi šla z njima! Takrat se je mama razjezila in morala je v posteljo tudi Ivica, stran od njunih pogledov ... Ko sta odhajala, je menda manjši večjega skoraj nesel. Ni ju bilo več nazaj. Zdi se mi sicer, da sem en tak par nekoč kasneje videl zreti proti naši baraki od daleč, a kdo bi vedel. Vojaki so si podobni.

Sosedov fant je od nekod prinesel ameriško čelado, si jo poveznil na glavo in ponosno paradiral med barakami. Lojze je stopil k njemu, vzел večji kamen in mu rekel: »Če zdrži kroglo, ti ne more biti nič, če te udarim s kamnom!« In ga je krepko kresnil. Fant je zatulil, odvrigel čelado, se prijel za glavo in skakal kot nor. Na glavi je kmalu zrasel velik rog. Čelada namreč ni bila kompletna. Fant je prinesel samo jekleni, zunanji del, tistega notranjega, iz nekakšne plastike, na katerega so bili pritrjeni jermeni

in tisti za pod brado, pa ni bilo. Tako se udarec kamna ni nič ublažil, le koža je ostala cela. Čelada je bila nalašč zasnovana tako, da so vojaki lahko tisti zunanji, jekleni del, sneli in ga uporabili kot umivalnik.

V začetku poletja smo bili obveščeni, da se bomo morali zopet seliti. Tokrat zadnjič, ker naj bi šli v kraj, kjer je bil nekakšen zbirni center izseljencev. Ker pa smo bili menda tudi opozorjeni, da bomo lahko imeli samo toliko prtljage s seboj, kolikor jo bomo lahko sami nosili, je mama iz blaga za šotore (v vojni se tudi kaj takega stakne...) vsakemu sešila nekakšen »nahrbtnik« po meri, bolj podoben vreči z dvema naramnicama, v katerih bi lahko vsaj nekaj nosili tudi otroci. Z Allroggenovim se je ata dogovoril, da bo posodo in porcelan ter debelejšje odeje zapakiral v zaboj in ga shranil pri njih. Res je to storil in potem sta precej težak zaboj s sosedom Kelhajevim fantom bolj odvedla kot odnesla v mesto k Allroggenovim. Nikoli več nismo videli tistega zaboja. Jaz nisem nikoli kasneje povprašal po njem, ne vem pa, če je kdo drug.

Slovo od prijazne nemške družine, ki nam je olepšala zadnje mesece življenja v izgnanstvu in pokazala, da niso vsi Nemci nacisti, da so med njimi mnogi, ki znajo sočustvovati z ljudmi, ki jih tepe usoda, ko jih nasilno preženejo z njihovih domov, je bilo težko in zelo čustveno.

Bom pa na tem mestu preskočil veliko let in povedal, da sem bil leta 1961 zopet pred njihovo hišo.

Takrat sem bil dijak srednje šole (čeprav že prestar za to, pa vseeno ...) in med počitnicami je bila obvezna enomesečna praksa nekje v proizvodnji. Ker so ravno v tistem času za tovarno, ki me je štipendirala, to je bila Celuloza iz Krškega, v Nemčiji pri Dusseldorfu izdelovali nov papirni stroj, pri kon-

Leta 1961 ponovno v Warburgu.

struiranju katerega so sodelovali tudi krški strokovnjaki, med njimi tudi moj brat Lojze, sem si izprosil možnost, da svojo počitniško prakso opravi v Nemčiji. Tam sem se zaposlil kot tehnični risar in tako šest tednov sodeloval pri nastajanju našega novega papirnega stroja. Ker je bilo do Warburga le kakih 150 km, sem Lojzetu predlagal, da obišče naše znance iz medvojnih časov. Takoj je bil za to. Ko pa sem rekel, da jih bom prej obvestil, kate-

ro nedeljo misliva priti, je on menil, da bi bilo bolj zanimivo, če bi jih presenetila. Pa sva bila potem presenečena midva. V mesto sva prispela zgodaj dopoldne, takoj našla cesto do starega dela mesta in tam pred cerkvijo v cvetličarni kupila lep šopek rož. Tam sva malo obujala spomine. Vse je bilo v tem starem delu isto kot takrat, le »manjše« in veliko bolj urejeno, polikano. Nisva pa dolgo zdržala, vleklo naju je k Allroggenovim. Šla sva mimo hiše, ki je med osvajanjem mesta, pogorela. Bila je obnovljena in nič se ni poznalo na njej, da bi kdaj njena okna lizali plameni.

Hišo naših znancev sva zagledala že od daleč. Dostop do nje je bil prazen in tudi okoli nje je bilo nekako mirno. Tudi ta hiša in vrt okoli nje – vse je bilo manjše kot v spominu. Saj je razumljivo. Ko majhen otrok od spodaj zre na odrasle ljudi, so vsi velikani, enako je pri vseh objektih. Stopil sem do vhodnih vrat in pozvonil. Slišal sem odmev zvonca v hiši. Nič se ni zganilo. Še enkrat in ponovno sem pritisnil na zvonec. Nič. Očitno ni bilo nikogar v hiši. Sedaj pa imava presenečenje. Moje razočaranje je bilo veliko. Jaz sem imel z njimi pred tem stike, dopisoval sem se z Maritres. Poiskal sem v žepu list papirja, napisal, kdo jih je iskal, pripisal še najin »nemški« naslov in skupaj s šopkom zataknil za kljuko.

Naš strah, da bomo morali vso prtljago nositi, je bil brez osnove. Mogoče je prišel tak glas iz vzhodnih krajev, kjer so dežele osvobajali Rusi. Tam se je to

res dogajalo in so doživljali na poti domov res hude travme. Po nas je prišel namreč tovornjak, na katerega smo naložili svoje borno imetje, splezali še mi nanj in se odpeljali v naše zadnje taborišče oziroma tokrat lahko rečem le zbirališče, ker tam ni bilo več zloglasnega »Lagerfurerja«.

KASSEL

Peljali smo se po valoviti pokrajini med polji, redkimi zaplatami gozdov, strnjenimi vasicami in redkimi mesti. Meni mesta niso ostala v spominu, dokler nismo prispeli v Kassel. Tu je bilo skoraj vse v ruševinah. Prav pozorno sem opazoval, če bom kje videl nepoškodovano hišo. Ob cesti, po kateri smo se peljali, so bile najbolj cele tiste, ki so imele samo razbita stekla. Povsem nepoškodovane nisem videl nobene.

Taborišče oziroma ta zbirni center je ležal na obrobju mesta. Barake so bile na terenu, ki se je rahlo vzpenjal, zato so bile postavljene na terasah: v sredini cesta, na vsako stran pa vrsta barak. Tako je bilo več teras. Mi smo dobili prostor v čisto spodnji, zadnji baraki, tik pred koncem ceste. Tam, kjer se je cesta končala, je bil kratek, a zelo strm travnat breg. V spominu mi je ostal iz dveh razlogov.

Ta breg je bil »igrišče« ameriških vojakov, ki so se kratkočasili tudi tako, da so se z vso hitrostjo z džipom zapodili nanj in skušali priti do vrha, kjer je bila ravnina. Če jim je uspelo, so se tam obrnili in zapeljali navzdol. Vsakemu se ni posrečilo in kolesa so se zavrtela na mestu in prav nerodno je potem tisti šofer vzvratno odpeljal nazaj navzdol. Pričakoval sem, da se bo prekopicnil, a je vedno ostal na kolesih.

To je bil tudi breg, po katerem sva se z Lojzetom vozila v kartonskih škatlah. Časa je bilo na pretek in vedno si je bilo treba izmisliti kako igro, da je bilo zabavno in da je čas mineval. Bilo nama je lepo, vozila sva se, se prevračala in se smejala. Jaz sem se tako razigral, da mi je od smeha ušlo v hlače. Dobro, da je bila le trda kot češnja velika kepica. To sem stresel iz hlač in problem je bil rešen. Pripravljen sem bil za naslednjo vožnjo ...

V baraki smo imeli svoje gospodinjstvo, ne vem pa, kdo nas je zalagal s hrano. Normalno, da se s tem nisem ukvarjal. Zame je bilo važno, da sem pravočasno dobil svoj obrok. Saj za to so starši, da poskrbijo, da nismo lačni ali ne?

Tu so za otroke organizirali tudi šolo. Za današnje pojme je bila malo hecna, šola je pa le bila. Bil je en sam zelo velik razred, v njem smo bili otroci razdeljeni po starosti in tako po razredih. Učitelj, mislim, da je bil samo eden. Kdo bi v tisti gneči vedel, kdo pije in kdo plača, kdo uči in kdo je učenec, ker so tudi učenci bili že veliki fantje. Mi »prvčki« smo dobili nekaj nalog za pisanje črk in števil na tablice (kje so jih staknili?), nas pustili, da smo se ukvarjali sami s seboj in se posvetili drugim. To smo počeli po uro, dve na dan do odhoda domov. Ta »šola« je bila v neki stavbi v mestu zunaj taborišča.

Organizirali so tudi pevski zbor, v katerega je bila vključena tudi Ivica. Naučili so se nekaj slovenskih pesmi in se pripravili za nastop. Za »oder« so porabili tovornjak s ponjavo, na katerem so spustili

eno daljšo stranico. Otroke so dvignili nanj in Ivico še posebej na izpostavljeno mesto spredaj, kar ji ni bilo nič všeč, ker se je že takrat imela za »bunko« ... (Menda je tisti zborovodja rad našo mamo pogledal in je zato njej na ljubo Ivico tako spredaj postavil ...) Ljudje so bili navdušeni in solzni, ko so slišali po tako dolgem času slovenske pesmi, pa čeprav le na hitro naučene in iz otroških ust ...

Christa Allroggen in še nekdo sta nas prišla obiskat in poslovit od nas. Dobili smo njihov naslov, ki je prišel prav veliko kasneje, ko sem že kot 16-letnik zopet navezal stike z družino Allroggen. To se je zgodilo, ko sem bil v šoli v Vevčah pri Ljubljani in sem o svojih doživljajih med vojno pripovedoval enemu od učiteljev. Bil je starejši, še »stare šole« in sem ga zato vprašal, če bi mi on prevedel pismo, ker bi rad zopet navezal stik s tistimi Nemci v Warburgu. Na to je takoj pristal. Seveda sem takoj pisal domov, naj mi pošljejo naslov Allroggenovih, ker jim nameravam pisati in tudi kako, saj so vedeli, da sam tega ne zmorem. Bili so skeptični, naslov sem pa vseeno kmalu dobil. Ker sem bil sila radoveden, kako so dočakali konec vojne in tudi, da jim povem o tem, kako je z nami, sem pismo kmalu napisal, ga odposlal in nestrpno čakal na odgovor. Ta je prišel presenetljivo hitro. Odpisala mi je Marthres. Izmenjala sva si potem na tak način še nekaj pisem, ki pa so se med selitvami doma kasneje zgubila. Škoda. Po letu 1961 smo navezali tudi osebne stike ...

Na obrobju mesta blizu taborišča je bil nekakšen

bazen, v katerem so se večji otroci in odrasli kopali. Jaz se nisem, ker je bila voda globoka, plavati pa nisem znal. Rekel sem »nekakšen« bazen, ker je bil res čuden in sploh dvomim, ali je bil namenjen kopanju. Velik je bil približno 10 x 15 m, na vseh štirih straneh pa so se od roba bazena dvigale stopnice dva metra visoko. Na ožjem delu bazena so bile stopnice prerezane. Tam je bil dober meter širok vodni kanal, povezan s tistim v bazenu. Nad kanalom, tam kjer bi se sicer morale stopnice končati, je na ravnem betonu stala odskočna deska, kakršna se uporablja (oz. se je včasih uporabljala) v telovadnici za skoke preko konja. S tiste »skakalnice« so fantje po kratkem zaletu skakali v bazen oziroma v meter širok kanal ...

Nekega dne zvečer Lojzeta dolgo ni bilo domov. Mama in ata sta ga šla iskat po okolici, otroci pa smo doma čakali, če morda od kod pride. Vrata so se začela čisto počasi odpirati in zato smo postali pozorni. Ata ali mama bi to napravila hrupno kot po navadi. Čisto počasi se je v kuhinjo prikradla v bele ovoje zavita glava – kot bel turban na glavi kakšnega paše ... Glava je bila Lojzetova. Bili smo veseli, da se je vrnil, a radovedni, kaj se mu je zgodilo. Povedal je, da je skakal v bazen, a mu je na mokri odskočni deski zdrsnilo in zaneslo ga je postrani, da je padel na stopnice z glavo naprej. Na več mestih je imel presekan kožo na glavi in je verjetno močno krvavel. Odpeljali so ga v bolnico, kjer so ga opremili s tem orientalskim pokrivalom. Pa nič atu in mami povedat! »O, ljubi bog, kaj misliš, da bosta

spregledala ta turban?« ga je Ivica takoj postavila na realna tla. In kolikor vem, je, ko sta se starša vrnila, materina skrb prevladala nad jezo, ker veliki sine zopet ni bil priden ... Naslednji dan so ga drugi otroci dražili, zakaj skače v prazen bazen, naj prej preveri, če je v njem voda ...

Starejši so posedali po skupinah, se pogovarjali o izkušnjah iz preteklih let, o tegobah, ki so jih preživeli, o hrepenenju po domu. Nihče pa ni vedel, kaj nas čaka doma. Tudi ne o vojni na naših tleh, vsaj ne, da bi jaz kaj slišal o tem. Govorili so le, da so bili v naših krajih neki »hostarji« (hosta – gozd), ki so se upirali Nemcem, jih napadali in jim povzročali preglavice.

V tem zbirnem taborišču pa nismo bili samo Slovenci. Vem, da je bilo neki dan odločeno, da bodo odšli domov razseljenci iz Francije. Ne vem, kakšni ljudje so to bili, vem pa, da so jim pregledovali prtljago in ker so baje našli nekaj orožja, so morali pustiti vse razen osebne garderobe. Pri njihovih barakah je tako ob cestah ležalo polno zabojev z gospodinjsko opremo, tudi šivalni stroji so bili, kolesa, razno orodje – vse, kar so si ljudje ob razpadu nemškega Reicha pač lahko tu in tam »nabrali« pri Nemcih ... Očitno so nekateri hoteli preveč in to so potem plačali vsi. Domov v Francijo so se tako vračali enako ubogi, kot so odšli od doma ... Ti, ki so/smo ostali, so seveda pospravili vse, kar je bilo koristnega. Nas otroke so zanimale igrače. Jaz sem staknil lesen, razmajan skiro, pa še ta je imel od-

lomljen gornji del z držajem – krmilo. Našel sem še staro »balanco« od kolesa, obrezal lesen štrcelj skiroja in tisti kolesarski del nabil nanj. Imel sem prevozno sredstvo in elegantno sem se porival in vozil po ulici med barakami.

Kmalu pa mi je padel v oči tricikel, s katerim se je vozil deček mojih let. S skirojem sem začel krožiti okoli njega, ker sem bil z njim hitrejši, sem mu delal skomine. Tudi on je začel pogledovati proti mojemu vozilu in ko me je prosil, naj mu ga malo posodim, sem predlagal kar zamenjavo. In sva zamenjala. Sedaj sem bil res počasnejši, sem pa lepo »komot« sedel in počasi krožil sem ter tja ...

Za kratek čas smo vedno počeli pač tisto, kar nam je trenutno prišlo na misel. Šole je bilo hitro konec in časa za igro je bilo na pretek. Tako sem bil nekoč v neki igri kuža, ki lovi druge. Ker pa ima pravi kuža rep, sem si ga napravil tudi jaz. Nekje sem staknil debelo kito steklene volne in jo skozi hlačnico kratkih hlač potegnil do pasu in jo tam učvrstil. Poletje je bilo vroče in spodnjih hlač sploh nisem nosil. Takoj mi je bilo žal moje domislice. Nisem dolgo skakal s tistim repom, ko me je začela steklena volna zbadati. Nič ni pomagalo, da sem rep odvrigel, nič, da mi je mama umila ritko. Kot da me pika milijon igel. Pa še hlače so bile »okužene« s tisto volno in sem tiste iglice tudi po večkratnem pranju čutil.

V eni od barak je bil večji prostor, kjer so se zbrali ljudje, če so hoteli biti o čem obveščeni. Na enem takem zboru sem bil slučajno zraven, ko je nekdo

objavil, da je prišel čas, ko bomo šli lahko domov. Ne vem, kdo od naših je bil še zraven takrat, toda ko smo to slišali, smo vsi tekli domov sporočit veselo novico. Končno bo konec taborišč, stenic, uši, lakote, brezciljnega življenja, skrbi, strahu, selitev, poniževanj ...

Sledilo je zadnje pakiranje našega skromnega imetja. Vse je slonelo na očetu. Bil je tesar in znal je z lesom. Od kod so ljudje dobivali zaboje, mi je bila neznanka. Domnevam pa, da so jih pomagali pri-skrbeti ameriški vojaki. Nam prtljage ni nihče pre-gledoval. Ko je prišel čas odhoda, so nas z našo prtljago vred zavezniški vojaki s tovornjaki odpeljali na železniško postajo k vlaku z zaprtimi tovornimi vagoni. Kakor smo se odpeljali, tako se bomo vra-čali ...

Prtljago smo zložili v enega od vagonov in čakali, da je bil ves vlak poln in pripravljen za odhod. To pa je trajalo kar nekaj časa. Mama pa šest lačnih ust okoli sebe. Da očeta ne štejem, ki je moral največ prenesti. Ko se je vlak premaknil, smo vsi mislili, da bomo imeli mir do doma, vendar smo se ušteli. Kompozicija se je zelo kmalu, menda že na naslednji postaji, ustavila ob drugi kompoziciji tovornih zaprtih vagonov. Preseliti smo se morali na ta drug vlak. Ni mi jasno, zakaj smo morali to storiti, saj ni bilo nobene razlike med vlakoma. Zdaj se je pa res začelo potovanje domov in prvi dan se je že prevešal v noč.

Spali smo sede in naslonjeni na prtljago, Helenco je

imela mama v starem otroškem vozičku. Sredi noči nas je vrglo v smer vožnje močno zaviranje, slišali smo cviljenje zavor in vlak se je ustavil. Odprli so vrata vagona in kmalu smo izvedeli, da je pred nami zrušen most in da imamo srečo, da nismo zapeljali v reko ... Vlak je zapeljal nazaj in poiskal drugi tir proti jugu.

Ko so sončni žarki zjutraj potipali skozi reže na starih vagonih, smo se peljali po progi med visokimi hribi. Bilo je poletje, toplo in vrata vagona so bila odprta, tako da smo lahko občudovali prelepe hribe pred seboj. Kot da bi nam hoteli dati čas, da se naužijemo lepote, se je vlak ustavil in to tik nad prepadom, pod katerim je bil daleč spodaj planinski pašnik, na katerem so se pasle krave. Proga je bila vsekana v skalo in zdi se mi, da tako blizu roba, da bi iz vagona lahko skočil na tiste krave. Razgled je bil popoln, da bi pa nam malo dvignili nivo adrenalina, je začel vlak »rukati« naprej in nazaj (ker je bila lokomotiva električna, so imeli verjetno težave z napajanjem) . V vagonu je bila še ena družina z otrokom v vozičku. Ta se je zaradi sunkov premaknil in začel peljati proti odprtim vratom in proti tistim kravam spodaj. Lojze je skočil in voziček prestregel, da se ni zapeljal z vagona. Vlak se je nato umiril in potem do Slovenije nismo imeli več problemov, vsaj ne da bi jaz kaj vedel. Kakšne probleme sta imela takrat in ves čas izgnanstva starša, bi morala povedati onadva, a je za to veliko, veliko prepozno.

V Kranju smo izstopili in šli v nek urad, kjer so nas popisali. Tam smo tudi dobili prve jugoslovanske dokumente. Iz Nemčije smo potovali z zasilnimi osebnimi dokumenti, ki smo jih prejeli v Kasslu. Meni je bolj ostalo v spominu tisto, kar sem videl na cesti, ko smo šli s postaje oziroma proti njej. To so bili »vojaki«, ki so se bolj vlekli kot hodili, kaj šele, da bi korakali. Oblečeni so bili vsak drugače, pa še tisto, kar so nosili, je bilo več ali manj strgano. Obutev je bila ravno tako klavrna, prepričan sem celo, da sem videl nekoga brez enega čevlja. Oborožitev je bila tudi temu podobna. Bilo je videti, kot da so puške prinesli od vsepovsod, ker so bile dolge in kratke in srednje dolge – kot da ima vsak svojo po svoji izbiri. Skoraj vsaka je bila videti drugačna. A to so tisti »hostarji«, za katere smo slišali v Nemčiji!

114

Morali so prihajati iz hude bitke, ker so vodili s seboj tudi konje, ki so bili ranjeni, eden je šepal, in bili so zelo suhi. En konj je bil bel in na njem je bila kri zelo opazna. Čudilo me je, da so še bitke tu, ko pa je bila v Nemčiji vojna že davno končana. Kasneje sem izvedel, da pri nas ni bilo vse tako enostavno in so bitke potekale še dolgo časa in tudi žrtev med našimi vojaki je bilo še veliko po devetem maju, ko je Nemčija kapitulirala. Različni pripadniki nemških zaveznikov, ki so se po kapitulaciji poskrili, so se sedaj skušali prebiti preko meje do zahodnih zaveznikov, ker so se tam nadejali večje milosti kot v naši državi. Naša nova oblast pa je seveda hotela ta beg preprečiti in tako je pogosto prišlo do bitk in nepotrebnih žrtev, čeprav se je uradno vojna že končala. Tudi strica Tinče in Slavko sta bila mobili-

zirana, ko sta se vrnila iz pregnanstva in bila priča takšnim spopadom na grebenu Karavank.

Ne vem, koliko časa smo se zadržali v Kranju, niti se ne spomnim vožnje po Zasavju do Krškega. Tja smo prispeli na vroč avgustovski dan. Svoje imetje – nekaj zabojev – smo zložili kar ob postajno poslopje in hrambo zaupali železničarjem. Vsi smo bili nestrpni. Radi bi čim prej prišli domov. Razdelili smo si prtljago, ki smo jo lahko nosili in družina se je po 48 mesecih pregnanstva začela počasi pomikati proti domu. Mama je rinila voziček s Helenco in nekaj zavitki, Niko je hodil ob njej, drugi smo nosili, kar je kdo lahko. Stopali smo po ozki makadamski cesti od postaje proti zapornicam. Ko smo prečkali železniško progo, je tam pri čuvajnici cesta zavila v desno proti lesenemu mostu. Ne vem, ali smo koga srečali, videli. Na postaji prav gotovo ni bilo nobene dobrodošlice. Kot da smo prišli tujci v tujo deželo. Pa se nismo sekirali. Le domov smo hiteli. Ivica pravi, da smo sredi mesta, kjer se cesta razcepi (in je mladinski oddelek Valvasorjeve knjižnice) srečali Božičevo teto, sicer mamino sosedo in prijateljico iz mladosti. A ko nas je videla, nas je samo na kratko pozdravila in rekla mami: »Zopet imaš novega otroka!« in kar hitro odšla dalje, kot bi se bala, da jo bo mama za kaj prosila. Se je ustrašila petih otrok in še Helence v razmajanem vozičku? Ivica je videla, kako je mami hudo in je zaradi tega zasovražila to žensko. Pa saj je Božičeva tudi imela šest otrok in bi morala razumeti in biti z mamo najmanj solidarna, če že drugega ne.

Počasi smo stopali po prašni in jamasti cesti skozi mesto (asfalta še dolgo ni bilo!), pri cerkvi zavili proti »farovžu« in tam proti staremu gradu. Pod njim smo se držali kar ceste, saj se z vozičkom ni dali po bližnjici do drugega ovinka. Ko smo prispeli do travnika (tam so na bregu kasneje zgradili smučarsko skakalnico, ki pa je niso veliko uporabljali ...), smo zavili levo v »Globoko dolino«, kjer je bila steza, bližnjica do PREŠNICE. Samo da pridemo do našega doma po skoraj štirih letih preganjanja po Evropi od Luksemburga do sredine Poljske in nazaj. Mama je tisti voziček le s težavo rinila po ozki stezi, otroci smo pa hiteli, da bi čim prej prišli do hiše. Ko smo prišli iz gozda, smo kmalu zagledali streho prešnice. Do nje smo morali najprej mimo velike njive z zrelo pšenico. Težki, že potemneli klasi, ki bi morali biti že davno požeti in omlateni, so se upogibali, kot da silijo k tlom, da bi se zrna zarila v zemljo in pripravila na kalitev in novo rast. Kdo ve, zakaj je pšenica ostala nepožeta in čakala na povratnike ...

Mi smo ob njivi skoraj tekli, kot da tekmuje, kdo bo prvi pri hiši. Prispeli smo vsi skupaj skoraj hkrati najprej do zadnje strani, kjer je bil tudi sedaj zapuščen hlevček, a smo tista vrata pustili in šli k prednjim. Ta so bila le priprta. Odrinili smo težka vrata in vstopili. Velika veža je bila zelo zanemarjena in polna smeti. Nato smo vstopili v našo bivalno sobo, v kateri sem se rodil in pred odhodom v tujino preživel štiri leta in pol. V sobi je bilo še slabše kot v veži – bilo je do gležnjev smeti in raznih odpadkov.

Razmetanega je bilo tudi veliko tistega, kar je ostalo našega po odhodu pred štirimi leti. Lojze je našel celo nekaj šolskih zvezkov in knjig. Ko sta prispe-la še ata in mama, smo nekaj časa nemo stali sredi smeti in se ozirali okoli sebe, potem pa smo stopili skupaj in se objeli. Bili smo DOMA.

V takem seveda nismo mogli bivati, zato smo prešnico zapustili in pot nadaljevali proti hiši stare mame, čeprav nismo vedeli, kako je z njo – ali se je že vrnila s svojima fantoma iz Nemčije (hčerka, moja teta, je že prej pobegnila iz taborišča domov in nato v Zagreb). Negotovosti je bilo konec, ko smo prispeli k njej. Bila je doma, vendar sama, ker sta morala oba strica, Slavko in Tinče, takoj k vojakom, čim sta se po povratku iz Nemčije prijavila na novo upravo, Fanika pa je bila nekje zadržana in je ni bilo doma. Sprejela nas je z mešanimi občutki. Bila je vesela, da smo se vsi srečno vrnili domov. Ko pa ji je mama rekla, da bomo morali nekaj časa ostati pri njej, dokler ne uredimo prešnice za biva-nje, se mi je zdelo, kot da ji ni čisto po volji. Res, v hiši ni bilo veliko prostora in mama je »ta večjim« otrokom postlala kar na tleh v kuhinji. Ne vem, ali je znala čarati, ali se je tako dobro znašla, ali je ata od kod prinesel slamarice, polne mehkega ličkanja – ležišča so bila mehka, mi utrujeni od dolge poti in velikih pričakovanj. Negotovosti je bilo konec, končno se nam je izpolnilo upanje priti še kdaj do-mov in po skromni večerji, ki jo je stara mama sku-hala v krušni peči (lonec je premikala z burklami), smo utonili v globok spanec brez sanj, ne da bi nas

skrbelo, da bo naslednji dan kak nemški oficir zahteval, naj dvignemo roko v znani nemški pozdrav.

ALLIED EXPEDITIONARY FORCE
D. P. INDEX CARD

G 10503045

1. (Registration number) *10503045*

2. (Family name) *Maglar* (Other given names) *Pizzdall*

3. (Signature of holder) *Maglar Rudolf Pice* D.P. 1

VOYAGEUR LIASEZ DE 31. Juli 1945. Juni 1945
 FOR DISPLACED PERSONS
 DATE *18. 7. 1945*

Keep this card at all times to assist
 your safe return home. The Regis-
 tration Number and your name iden-
 tify you and your Registration Record.

GPO 16-33006-1

STAB ZA REPATRIACIJO
 VOJNIN UJETNIKOV IN INTERNIRANCEV

Sl. *1910*
Maglar *7. 8.* 1945
 LJUBLJANA

Velja za brezplačno vožnjo z dovo-
 ljenjem G. U. S. št. 3367-45 od postaje
Maglar
 do postaje *Murau - Rusko*
 za 15 dni od dneva izdaje.

Objava

Za tovariša *Maglar Rudolf*
 roj. v *Čičez* *Kabel*, okraj *Rusko*, leta *1907*
 ki se vrača iz
 Iz taborišča v _____ gre tovariš _____ v *Čičez*
 okraj *Rusko*, na _____ dnevni dopust.

Po prihodu v določeni kraj se je javiti Krajevnemu narodnemu odboru, po preteku dopusta
 pa svoji pristojni vojaški komandi področja.
 Častniki se javijo štabu za repatriacijo.

Smrt fašizmu — svoboda narodu!

Sveeročni podpis: _____

Načelnik štaba,
 kapitan: *Maglar*

Osební dokumenti ob vračanju domov

KAZALO

Uvod.....	8
Selitev.....	11
Betlehem.....	18
Lodž.....	26
Breslau.....	32
Bischwitz.....	42
Webelsburg.....	44
Elsingen.....	55
Warburg.....	72
Kassel.....	106

Rudolf Voglar:
Kratkohlačnik v izseljeništvu

Avtor:
Rudolf Voglar

Jezikovni pregled:
Manja Voglar

Oblikovanje in naslovnica:
Tit Voglar

Tisk:
Tiskarna Jordan

Samozaložba

Naklada: 60 izvodov

Krško 2014

Pogled dečka v kratkih hlačah na pregnanstvo je pač tak, kakršnega je beležil v svoj spomin on, ko so jih v letih 1941–1945 vozili iz taborišča v taborišče po Evropi od Francije do mesta globoko na Poljskem. V osmih taboriščih je bilo veliko doživetij, še najlepše pa je tisto ob vrnitvi domov.

Cena: 11,00 €

9789612831950